

**Τ.Ε.Ι. ΠΑΤΡΩΝ
ΣΧΟΛΗ Σ.Ε.Υ.Π.
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:

**«ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΨΕΩΝ ΤΩΝ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ
ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΕΦΗΒΩΝ ΣΤΑ
ΣΧΟΛΕΙΑ»**

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ:

**ΚΥΠΡΑΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ
ΜΑΡΚΟΥ ΜΙΧΑΗΛ
ΝΙΚΟΛΕΤΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ**

ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ:

**κ. ΣΤΡΑΤΙΚΗ-
ΠΑΝΤΑΖΑΚΑ ΑΘΑΝΑΣΙΑ**

Πτυχιακή εργασία για τη λήψη πτυχίου στην Κοινωνική Εργασία από το τμήμα Κοινωνικής Εργασίας της Σχολής Επαγγελματιών Υγείας και Πρόνοιας του Ανώτατου Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος(Α.Τ.Ε.Ι.)Πάτρας.

Πάτρα, Οκτώβριος 2011

Α.Τ.Ε.Ι. ΠΑΤΡΩΝ
ΣΧΟΛΗ Σ.Ε.Υ.Π.
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:

**«ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΨΕΩΝ ΤΩΝ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ
ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΕΦΗΒΩΝ ΣΤΑ
ΣΧΟΛΕΙΑ»**

**ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ:
ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ:**

**ΚΥΠΡΑΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ
ΜΑΡΚΟΥ ΜΙΧΑΗΛ
ΝΙΚΟΛΕΤΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ**

ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ

**κ. ΣΤΡΑΤΙΚΗ-
ΠΑΝΤΑΖΑΚΑ ΑΘΑΝΑΣΙΑ**

Πτυχιακή εργασία για τη λήψη πτυχίου στην Κοινωνική Εργασία από το τμήμα Κοινωνικής Εργασίας της Σχολής Επαγγελματιών Υγείας και Πρόνοιας του Ανώτατου Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος (Α.Τ.Ε.Ι.) Πάτρας.

Πάτρα, Οκτώβριος 2011

▼ © 2011- All rights reserved

Η διπλωματική εργασία εγκρίνεται:

Υπογραφές:

Μέλη εξεταστικής επιτροπής:

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Ευχαριστίες.....	σελ. 9
Περίληψη πτυχιακής.....	σελ. 10
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	σελ. 12
Αναγκαιότητα μελέτης.....	σελ. 14
Σκοπός της μελέτης.....	σελ. 15
Ορισμοί όρων.....	σελ. 16

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

1.1 Ιστορική αναδρομή.....	σελ. 18
1.2 Επιθετικότητα εφήβων.....	σελ. 20
1.2.1 Αίτια και είδη επιθετικής συμπεριφοράς στο σχολείο.....	σελ. 22
1.2.2 Μορφές επιθετικότητας.....	σελ. 25
1.2.3 Θεωρίες για την επιθετικότητα.....	σελ. 27
1.3 Επιθετικότητα στο σχολείο.....	σελ. 35
1.3.1 Πρόληψη.....	σελ. 35
1.3.2 Αντιμετώπιση.....	σελ. 44
1.3.3 Τεχνικές θυμού.....	σελ. 48
1.3.4 Ο χειρισμός του θυμού.....	σελ. 49

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

2.1 Είδος έρευνας.....	σελ. 51
2.2 Σκοπός έρευνας.....	σελ. 52

2.3	Στόχοι έρευνας.....	σελ. 52
2.4	Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της έρευνας.....	σελ. 53
	2.4.1 Πλεονεκτήματα.....	σελ. 53
	2.4.2 Μειονεκτήματα.....	σελ. 53
2.5	Μέθοδος διεξαγωγής έρευνας και ερευνητικό εργαλείο	σελ. 54
2.6	Πληθυσμός.....	σελ. 55
2.7	Δείγμα.....	σελ. 56
2.8	Εργαλείο συλλογής στοιχείων – άξονες.....	σελ. 57
2.9	Χώρος και χρόνος της έρευνας.....	σελ. 59
2.10	Θέματα δεοντολογίας στην ποιοτική κοινωνική έρευνα ..	σελ. 59
2.11	Εγκυρότητα.....	σελ. 60
2.12	Κριτήρια εισαγωγής και αποκλεισμού δεδομένων	σελ. 60
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3		
ΜΕΘΟΔΟΣ ΠΟΙΟΤΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ		
3.1	Μέθοδος ανάλυσης.....	σελ. 61
3.2	Ανάλυση δεδομένων.....	σελ. 63
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4		
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ		
4.1	Συμπεράσματα.....	σελ. 68
4.2	Προτάσεις για μελλοντικές έρευνες.....	σελ. 69
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....		σελ. 70
ΔΙΚΤΥΑΚΟΙ ΤΟΠΟΙ.....		σελ. 71

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α'	σελ.72
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β'	σελ. 75

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Στην προσπάθεια που πραγματοποιήσαμε για τη συγγραφή αυτής της πτυχιακής εργασίας ήταν αρκετά τα πρόσωπα που μας βοήθησαν. Αρχικά θα πρέπει να επισημάνουμε την πολύτιμη και απαραίτητη βοήθεια που είχαμε από την υπεύθυνη καθηγήτρια **κ. Αθανασία Στρατίκη- Πανταζάκα**, που με την καθοδήγηση και την πολυετή εμπειρία της συνέβαλε σημαντικά στην ολοκλήρωση της εργασίας μας και γι' αυτό θα θέλαμε να την ευχαριστήσουμε θερμά. Η συνεργασία μας ήταν μια πολύ σημαντική και ευχάριστη εμπειρία.

Επιπλέον θα θέλαμε να αναφέρουμε και να ευχαριστήσουμε τους φορείς τους οποίους επισκεφτήκαμε και συλλέξαμε σημαντικές πληροφορίες που χωρίς αυτές θα ήταν αδύνατη η εκπόνηση αυτής της πτυχιακής εργασίας:

- **Κεντρική Βιβλιοθήκη Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος Πατρών**
- **Κεντρική Βιβλιοθήκη Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος Αθηνών**

Σε όλες αυτές τις υπηρεσίες συνεργαστήκαμε με ανθρώπους που έδειξαν ενδιαφέρον για την προσπάθειά μας και με προθυμία μας καθοδήγησαν στις καταλληλότερες πηγές για την συλλογή των στοιχείων που χρειαζόμασταν.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία μελετά το φαινόμενο της επιθετικότητας στα σχολεία, τόσο βιβλιογραφικά, όσο και με έρευνα, η οποία έχει σκοπό να διερευνήσει τις απόψεις των εκπαιδευτικών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για την επιθετικότητα των εφήβων στο σχολείο.

Στο πρώτο κεφάλαιο πραγματοποιείται μια προσπάθεια προσδιορισμού της έννοιας της επιθετικότητας (όπως αίτια, μορφές κλπ.), της πρόληψης και της αντιμετώπισης του φαινομένου.

Στο δεύτερο κεφάλαιο επιχειρείται μια εκτενής παρουσίαση της μεθοδολογίας της ποιοτικής έρευνας, όπως τα ερευνητικά ερωτήματα, ο πληθυσμός, το εργαλείο έρευνας κλπ.

Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται η ανάλυση των απόψεων των εκπαιδευτικών μέσα από το εργαλείο της συνέντευξης, καθώς και η παρουσίαση των αποτελεσμάτων που βγήκαν μέσω αυτών.

Η πτυχιακή εργασία ολοκληρώνεται με την παρουσίαση της συζήτησης των συμπερασμάτων της μελέτης και των συσχετισμών με την υπάρχουσα θεωρία και τις προτάσεις για μελλοντικές έρευνες.

SUMMARY

The present work studies the phenomenon of aggressiveness in the schools, so much bibliographic, what with research, which has aim to investigate the opinions of teachers of secondary education for the aggressiveness of adolescents in the school.

In the first chapter is realized an effort of determination of significance of aggressiveness (as reasons, forms etc), prevention and confrontation of phenomenon.

In the second chapter is attempted a extensive presentation of methodology of qualitative research, as the inquiring questions, the population, the tool of research etc

In the third chapter becomes the analysis of opinions of teachers through the tool of interview, as well as the presentation of results that came out via these.

The final work is completed with the presentation of discussion of conclusions of study and correlations with the existing theory and the proposals for future researches.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να μελετηθούν οι απόψεις των εκπαιδευτικών για την επιθετικότητα των εφήβων στο σχολείο.

Στόχοι είναι να διερευνηθεί το γνωστικό αντικείμενο των εκπαιδευτικών ως προς την επιθετικότητα των εφήβων στο σχολείο, το πώς διαμορφώνεται το ψυχολογικό κλίμα στο σχολικό περιβάλλον και σε ποιο βαθμό η συνεργασία οικογένειας και εκπαιδευτικών μπορεί να συμβάλλει στην πρόληψη και αντιμετώπιση της επιθετικότητας.

Το σχολείο είναι ένας σημαντικός φορέας κοινωνικοποίησης του ατόμου. Στις επιστημονικές έρευνες δίνεται έμφαση στο συσχετισμό παραβατικότητας και σχολικής επίδοσης. Σε πολλές περιπτώσεις η μειωμένη επίδοση ενός παιδιού στην τάξη μπορεί να του επιφέρει την ταμπέλα του «κακού μαθητή». Ο μαθητής που αντιμετωπίζει αυτή την κατάσταση αισθάνεται την ετικέτα αυτή να τον ακολουθεί παντού με αποτέλεσμα να στιγματίζεται όχι μόνο κοινωνικά αλλά κυρίως ψυχολογικά. Νιώθει ότι δεν μπορεί να φέρει καμία αντίσταση και αποδέχεται το στιγματισμό.

Από την άλλη πλευρά η συμπεριφορά του παιδιού εξαρτάται και από την προσωπικότητά του. Η επιθετικότητα ταιριάζει περισσότερο σε άτομα που έχουν σχηματίσει μια αρνητική εικόνα για το σχολικό σύστημα, συμμετέχουν σε κλίκες, δεν έχουν υψηλούς στόχους και φιλοδοξίες. Αντίθετα μαθητές με το ακριβώς αντίθετο προφίλ μάλλον υποτάσσονται παθητικά παρά εκδηλώνουν την αντίδρασή τους με παραπτωματικές ενέργειες.

Ένας από τους φόβους ορισμένων γονιών είναι οι παρέες των παιδιών τους. Μερικοί μάλιστα γονείς φτάνουν σε απόγνωση όταν μάθουν ότι το παιδί τους συναναστρέφεται με φίλους που δεν τους εγκρίνουν. Χαρακτηριστική αν και ίσως υπερβολική είναι η ρήση «Δείξε

μου το φίλο σου να σου πω ποιος είσαι». Σε κάθε περίπτωση η δύναμη των ομάδων που εντάσσονται τα παιδιά σε τέτοιες ηλικίες είναι μεγάλη. Μέσα σε αυτές επικοινωνούν ελεύθερα, ανταλλάσσουν απόψεις με τρόπο που πολλές φορές δεν τους επιτρέπεται στα πλαίσια της οικογένειας. Αισθάνονται ότι ανήκουν κάπου, ότι βρίσκουν κατανόηση για τον τρόπο που επιλέγουν να ντυθούν και να διασκεδάσουν. Τα στοιχεία αυτά είναι σημαντικά για το νεαρό άτομο και σε συνδυασμό με την ελλιπή παρουσία της οικογένειας και του σχολείου, ο κίνδυνος για παράνομες ενέργειες αποδεικνύεται αναπόφευκτος (Αρακά Α.,2007)

Έτσι είναι αρκετά σημαντική η πρόληψη δηλαδή η παρεμπόδιση, αποστροφή μιας ενέργειας, κατάστασης (πάπυρος Larousse σελ.1467) για την επιθετικότητα των εφήβων. (Πάπυρος Larousse σελ.628).

ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΜΕΛΕΤΗΣ

Η επιθετικότητα στα σχολεία είναι ένα φαινόμενο που ταλανίζει την ελληνική κοινωνία τα τελευταία χρόνια. Εκδηλώνεται στις παρέες των παιδιών και έχει ως στόχο να φοβίσει ή να προσβάλλει και να μειώσει. Πρόκειται για ένα πολύ συχνό φαινόμενο και τα παιδιά που έχουν πέσει θύματα αυτού του είδους βίας, γνωρίζουν πόσο τραυματική είναι αυτή η εμπειρία.

Ως επίκαιρο και φλέγον ζήτημα θεωρήθηκε απαραίτητο να μελετηθεί, τόσο βιβλιογραφικά, όσο και ερευνητικά, αφού τα παιδιά αποτελούν το μέλλον αυτού του τόπου.

Η παρακάτω μελέτη παρουσιάζει συνοπτικά τη βιβλιογραφία που υπάρχει για το συγκεκριμένο ζήτημα, καθώς και τις απόψεις των εκπαιδευτικών, οι οποίοι είναι οι πρώτοι που έρχονται αντιμέτωποι με το φαινόμενο.

ΣΚΟΠΟΣ

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να διερευνηθούν οι απόψεις των εκπαιδευτικών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, σχετικά με το φαινόμενο της επιθετικότητας των εφήβων στο σχολείο.

ΣΤΟΧΟΙ

Στόχοι της έρευνας αυτής είναι να διερευνηθούν:

§ Το φαινόμενο της επιθετικότητας στα σχολεία.

§ Τα αίτια του φαινομένου.

§ Οι τρόποι αντιμετώπισης της επιθετικότητας.

Οι απόψεις των εκπαιδευτικών για την πρόληψη του φαινομένου της επιθετικότητας.

Οι απόψεις των εκπαιδευτικών για την αντιμετώπιση του φαινομένου της επιθετικότητας.

Ο βαθμός συνεργασίας σχολείου- οικογένειας για την πρόληψη και αντιμετώπιση του φαινομένου.

Η αναγκαιότητα συνεργασίας με ειδικούς (όπως οι Κοινωνικοί Λειτουργοί) για την αντιμετώπιση του φαινομένου.

ΟΡΙΣΜΟΙ ΟΡΩΝ

Επιθετικότητα: η επιθετικότητα και η αντιδραστική συμπεριφορά αναφέρονται πάντα σε συμπεριφορές που έχουν ως στόχο να βλάψουν τον άλλο. Αν δεν υπάρχει αυτή η πρόθεση, όση ζημιά και αν προκαλεί μια συμπεριφορά, δεν μπορούμε να την χαρακτηρίσουμε ως επιθετική.

Η επιθετικότητα αποτελεί ένα ευρύ φάσμα επιθετικών τρόπων συμπεριφοράς καταστρεπτικού χαρακτήρα, που εκδηλώνονται με λόγια ή με πράξεις, ή ακόμα και με τη σιωπή και κατευθύνονται συνειδητά ή ασυνείδητα εναντίον ανθρώπων, ζώων, πραγμάτων, ή ακόμη και εναντίον του ίδιου του ατόμου. Έχουν σημείο αναφοράς τους τον κοινωνικό χώρο, αποτελούν επομένως, κοινωνιολογικά, κοινωνικές πράξεις.(Βερνάρδος Μ., 2003)

Η βία είναι ταυτόσημη με την επιθετικότητα. Πρόκειται για την αρχαϊκή μορφή επιθετικότητας που δηλώνει οργή και αδυναμία, η οποία δεν εξελίχθηκε σε ωριμότερες μορφές επιθετικής συμπεριφοράς λόγω της αδυναμίας του περιβάλλοντος να τη δεχτεί, να τη συγκρατήσει και να τη διαχειριστεί δημιουργικά. Αποτελεί, ίσως, αντίδραση πανικού μπροστά σε έναν απειλούμενο κατακερματισμό και αφανισμό.(Καποδίστριας Κ., 2007)

Υπάρχει βέβαια και η επιθετικότητα που οδηγεί σε διαταραχές διαγωγής, παραπτωματικότητα, παραβατικότητα, αντικοινωνική συμπεριφορά, ακόμη και απόπειρα αυτοκτονίας όταν αυτή η βία στραφεί προς τα μέσα, δηλαδή προς το ίδιο το άτομο που την αισθάνεται.(Καποδίστριας Κ., 2007)

Εφηβος: Εφηβεία είναι η περίοδος της ζωής του ανθρώπου ανάμεσα στην παιδική και ώριμη ηλικία. Εκτεταμένη χρονική περίοδος που λαμβάνουν χώρα πολλές και σημαντικές αλλαγές βιοσωματικές,

κοινωνικές, νοητικές, συναισθηματικές. Η περίοδος αυτή λοιπόν, άλλοτε δυσκολότερη και άλλοτε ευκολότερη ανάλογα με το κατά πόσον γίνονται αποδεκτές αυτές οι αλλαγές από φίλους, γονείς και κοινωνία.(Παρασκευόπουλος, 1999)

Πρόληψη: Η πρόληψη κοινωνικών προβλημάτων στοχεύει στη μείωση της συχνότητας εμφάνισης μίας προβλεπόμενης και ανεπιθύμητης κατάστασης

Πιο συγκεκριμένα, ο όρος πρόληψη αναφέρεται σε κατηγορίες πληθυσμού και όχι σε άτομα μέσα σε αυτόν τον πληθυσμό .Μια δραστηριότητα μπορεί να χαρακτηριστεί ως ‘‘πρόληψη’’ όταν περιλαμβάνει τα εξής στοιχεία :

- Μια κατάσταση η οποία μπορεί να παρατηρηθεί και να καταγραφεί με σαφείς όρους.
- Έναν συγκεκριμένο πληθυσμό ο οποίος κινδυνεύει από αυτήν την κατάσταση
- Έναν τρόπο μέτρησης της συχνότητας εμφάνισης της ανεπιθύμητης κατάστασης στον πληθυσμό
- Ένα σαφές σχέδιο παρέμβασης στον συγκεκριμένο πληθυσμό
- Τη μέτρηση της συχνότητας μετά την παρέμβαση (Σταθόπουλος Π., 2005).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

1.1 Ιστορική αναδρομή

Η καθημερινή πείρα και ολόκληρη η ανθρώπινη ιστορία διδάσκει στο σύγχρονο άνθρωπο τη διαχρονική και καθολική ύπαρξη της ανθρώπινης επιθετικότητας. Σε καμία εποχή και καμία γεωγραφική περιοχή της γης δεν έζησαν άνθρωποι σε οργανωμένη κοινωνία χωρίς επιθετικότητα, εγκλήματα, δολοφονίες, βία, επαναστάσεις και πολέμους. Αντίθετα, μπορεί κανείς να ισχυριστεί πως όλα αυτά ήταν πάντοτε στο προσκήνιο της κοινωνικής συμβίωσης των ανθρώπων και τα αντίθετα τους, η έλλειψη της επιθετικότητας, του εγκλήματος και της βίας, των επαναστάσεων και των πολέμων αποτελούσαν τις εξαιρέσεις.

Όλοι εμείς οι άνθρωποι του 21ου αιώνα, ζούμε σε μια κοινωνία που έχει ανάγλυφη την εικόνα της ανθρώπινης κτηνωδίας και βαρβαρότητας. Η ατομική και συλλογική επιθετικότητα σε όλες τις μορφές σαν έγκλημα και κοινωνική βία, σαν επανάσταση και πόλεμος είναι πολύ συχνές εκφάνσεις της αντικοινωνικής ανθρώπινης συμπεριφοράς, που δημιουργούν τα σοβαρότερα προβλήματα στις ενδοκοινωνικές σχέσεις. Και περισσότερο λυπηρό σ' αυτή τη τρομερή πραγματικότητα είναι το γεγονός πως μ' αυτή τη τόσο συχνή επαφή και βίωση των συνεπειών των επιθετικών πράξεων κινητοποιεί ο άνθρωπος τέτοιο προσαρμοστικό μηχανισμό αυτοπροστασίας, που τον οδηγεί σε μια δυσλειτουργική εξοικείωση και επικίνδυνη απευαισθητοποίηση στη θέα και την αντιμετώπιση ακόμα και των πιο αποτρόπαιων εγκλημάτων.

Η αποδοχή του γενικού κοινωνιολογικού νόμου του μεγάλου κοινωνιολόγου G.Tarde που υποστηρίζει ότι «ο αγών μεταξύ των ανθρώπων δεν θα εξαφανισθή, και αν ακόμη ο πόλεμος καταργηθή», μας

υποβοηθάει να αναζητήσουμε τη λύση του προβλήματος της ανθρώπινης επιθετικότητας μακριά από κάθε προσπάθεια για την εκρίζωση της.

Σύμφωνα με πολλές αλλά κυρίως την έρευνα του Bolby, ενός ψυχαναλυτή που ξεκίνησε τις μελέτες του από τον χώρο των ζώων και μετά προχώρησε στη μελέτη της ανθρώπινης συμπεριφοράς, η παραπτοματική συμπεριφορά σχετίζεται με τη συναισθηματική στέρηση, την έλλειψη αγάπης και ασφάλειας.

Οι έφηβοι που προχωρούν συνήθως στην επιθετική συμπεριφορά έχουν το ακόλουθο προφίλ:

- α) Η συγκρότηση του εαυτού τους είναι ανεπαρκής.
- β) Καταφεύγουν σε βίαιη συμπεριφορά λόγω της δυσκολίας τους να αναγνωρίσουν και να επεξεργαστούν συναισθήματα.
- γ) Συγγέουν σκέψεις και πράξεις.
- δ) Δεν έχουν τη δυνατότητα αυτοσυγκράτησης.
- ε) Βιώνουν συνεχώς ένα αίσθημα απειλής.
- στ) Δεν έχουν εσωτερικευμένες αρχές κοινωνικής συμπεριφοράς.
- ζ) Δεν μπορούν να συμμετάσχουν συναισθηματικά στον πόνο κάποιου.
- η) Εμφανίζουν υψηλή παρορμητικότητα.
- θ) Έχουν αρνητική εικόνα του εαυτού τους και η μόνη ικανοποίηση που παίρνουν είναι από την αναγνώρισή τους μέσα στην ομάδα.

1.2 Επιθετικότητα εφήβων

Κάθε έφηβος διέρχεται μια κατάσταση κρίσης ταυτότητας μέχρις ότου ανακαλύψει τον πραγματικό εαυτό του. Όσοι έφηβοι αποτυγχάνουν να βρουν για τον εαυτό τους μια αποδεκτή ταυτότητα υποφέρουν με πολλούς τρόπους. Η έλλειψη σαφούς και ολοκληρωμένης ταυτότητας οδηγεί σε αυτό που ο Erickson αποκαλεί *σύγχυση ρόλων*. Ο έφηβος με σύγχυση ρόλων δεν νιώθει καμιά ιδιαίτερη δέσμευση με τίποτε και με κανέναν. Ο έφηβος με αρνητική ταυτότητα ίσως να επιλέξει να γίνει κάποιος που δεν είναι στον ίδιο αρεστός, προκειμένου να αποφύγει την αβέβαιη κατάσταση του να μην γνωρίζει τι είδους άτομο είναι στην πραγματικότητα. (Tucker N. 1999).

Ορισμένοι έφηβοι υιοθετούν πρόωρα μια ταυτότητα που τους προτείνουν οι φίλοι ή οι γονείς τους. Αυτός ο πρόωρος περιορισμός των δυνατοτήτων του εφήβου για περαιτέρω ανάπτυξη ονομάζεται από τον Erickson *δοτή ταυτότητα*. Οι έφηβοι που τελικά δεν καταφέρνουν να συνθέσουν σε μία σταθερή ταυτότητα τις ποικίλες και διαφορετικές επιδράσεις που δέχονται κινδυνεύουν να βρεθούν σε μία κατάσταση ηθικής σύγχυσης. Αυτό συμβαίνει γιατί δεν έχουν ένα σταθερό – συνεπές σύνολο εσωτερικών κριτηρίων, με βάση τα οποία θα κρίνουν τη δική τους συμπεριφορά και τη συμπεριφορά των άλλων ανθρώπων. Η απουσία μιας ολοκληρωμένης αίσθησης του εαυτού μπορεί να οδηγήσει τους εφήβους αυτούς να προβούν σε μη ρεαλιστικές επαγγελματικές επιλογές. Επίσης, σύμφωνα με τον Erickson, οι έφηβοι αυτοί αναπτύσσουν έναν κυνισμό, για να συγκαλύψουν τη δική τους εσωτερική σύγχυση. (Tucker N. 1999).

Κατά τη χρονική περίοδο της εφηβείας λαμβάνουν χώρα πολλές και σημαντικές αλλαγές, στη διάρκεια των οποίων είναι πιο πιθανό ο έφηβος να παρουσιάσει επιθετική συμπεριφορά:

□ **ΝΟΗΤΙΚΕΣ ΑΛΛΑΓΕΣ:** Οι περισσότεροι έφηβοι κατακτούν μια καινούργια ικανότητα για αφηρημένη σκέψη, μπορούν πλέον να σκέπτονται περισσότερο λογικά. Είναι σε θέση να λαμβάνουν υπόψη τους και να αξιολογούν μια μεγάλη ποικιλία δηλώσεων και ιδεών, καθώς μπορούν να προχωρούν πέρα από το πραγματικό και το συγκεκριμένο στη σκέψη τους και να κατανοούν επίσης το πιθανό και το θεωρητικό. (Παρασκευόπουλος, 1999).

□ **ΓΛΩΣΣΑ – ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ:** Οι έφηβοι που είναι καλοί στα μαθήματα τους και έχουν θετική στάση απέναντι στο σχολείο, στάση την οποία συμμερίζονται και οι γονείς τους, γενικώς χαίρονται τις πρόσθετες πνευματικές απαιτήσεις αυτής της ηλικίας. Ακόμη και οι έφηβοι εκείνοι που δεν αγαπούσαν ιδιαίτερα το δημοτικό σχολείο είναι δυνατό να αποδώσουν καλύτερα στο γυμνάσιο. Άλλοι έφηβοι όμως ουδέποτε προσαρμόζονται στο ευρύτερο και περισσότερο απρόσωπο γυμνασιακό περιβάλλον. Εάν αυτοί έχουν ταυτόχρονα χαμηλή επίδοση και ελλιπή παρακολούθηση, ενδέχεται να εγκαταλείψουν εντελώς το σχολείο, κάτι που σημαίνει ότι έχουν μεγαλύτερη πιθανότητα να αναμειχθούν σε παραπτωματικές δραστηριότητες. (Παρασκευόπουλος, 1999)

□ **ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΑΛΛΑΓΕΣ:** Οι έφηβοι των οποίων οι γονείς τους επιτρέπουν να κάνουν ό,τι θέλουν δεν φαίνεται να ωφελούνται από αυτήν την απόλυτη ελευθερία. Έχει σημασία οι γονείς να γνωρίζουν σε γενικές γραμμές πού βρίσκονται τα παιδιά τους και τι κάνουν κάθε στιγμή. Οι βανδαλισμοί, η λήψη ουσιών και η σεξουαλική ελευθεριότητα είναι πιο συνήθη φαινόμενα όταν δεν

υπάρχουν γονεϊκοί κανόνες. Η γονεϊκή υποστήριξη και ενθάρρυνση έχει επίσης θετική επίδραση στη σχολική επίδοση. (Παρασκευόπουλος , 1999).

1.2.1 Αίτια και είδη επιθετικής συμπεριφοράς στο σχολείο

Πολλές ερευνητικές μελέτες συγκλίνουν στο συμπέρασμα ότι μια σύνθετη αλληλεπίδραση πολλών διαφορετικών παραγόντων, μπορεί να οδηγήσει τους εφήβους σε βίαιη συμπεριφορά. Στους παράγοντες αυτούς περιλαμβάνονται:

- **Ιστορικό βίας στην οικογένεια (σωματική, ψυχική ή σεξουαλική κακοποίηση).** Οι υπερβολικά αυστηροί γονείς, οι οποίοι τιμωρούν συχνά τον έφηβο ανάλογα με τη δική τους συναισθηματική κατάσταση και δεν αφήνουν περιθώρια συναισθηματικής αντίδρασης και έκφρασης από μέρους του εφήβου.
Οι υπερβολικές στερήσεις και απαγορεύσεις που τους επιβάλλονται, τα συνεχή «μη» και «όχι» μπορεί να φέρουν **ψυχική αναστάτωση και απογοήτευση** στους εφήβους, ιδίως όταν νιώσουν ότι δεν μπορούν να εκπληρώσουν μια επιθυμία τους. Στις περισσότερες περιπτώσεις ο έφηβος είναι αυτόπτης μάρτυρας σκηνών βίας μεταξύ των γονιών του, είτε να έχει υποστεί ο ίδιος κάποια μορφή βίας (σωματική, ψυχική, σεξουαλική)
- **Στρεσογόνα γεγονότα.** Ένας χωρισμός ή διαζύγιο, ο θάνατος κάποιου αγαπημένου προσώπου, οι πολύ συχνές μετακινήσεις (αλλαγή σχολικού περιβάλλοντος ή κατοικίας), οι προβληματικές μορφές εξουσίας, η ανισότητα, η κοινωνική αδικία, αποτελούν γεγονότα που μπορούν να συμβάλλουν στην εμφάνιση επιθετικής συμπεριφοράς.

- *Χρήση νόμιμων ή παράνομων ουσιών (αλκοόλ, ναρκωτικά)*
- *Οργανική εγκεφαλική νόσος.*
- *Η έκθεση σε σκηνές βίας που προβάλλονται από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης (τηλεόραση, κινηματογράφος).* Είναι γνωστό ότι οι έφηβοι αντιγράφουν και μιμούνται τους επιβλητικούς ήρωες της τηλεόρασης. Συχνά μιμούνται τις γροθιές και τις κλοτσιές των τηλεοπτικών προτύπων. Η τηλεοπτική βία μεγαλώνει την ήδη εκδηλωμένη επιθετικότητα κάποιων εφήβων.
- *Η ύπαρξη όπλων στο σπίτι.*

Η επιθετικότητα στο χώρο του σχολείου, είναι μια πραγματικότητα που απασχολεί τις δυτικές κοινωνίες και τη χώρα μας. Ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια πολύ συχνά ακούγονται διαμαρτυρίες από γονείς, αλλά και δασκάλους για την επιθετικότητα των παιδιών κυρίως μέσα στο χώρο, αλλά και στο ευρύτερο περιβάλλον του σχολείου. Η επιθετικότητα επηρεάζει αρνητικά και επιβαρύνει τόσο τους μαθητές που την υφίστανται, όσο και τους μαθητές που την ασκούν. Εξάλλου φαίνεται πως σε αρκετές περιπτώσεις δεν είναι εύκολο να διακρίνουμε τους θύτες και τα θύματα, καθώς μπορεί μέσα σε διαφορετικές σχέσεις να αλλάζουν ρόλο.

Επίσης επιβαρυντική είναι η επιρροή της στα παιδιά που γίνονται παρατηρητές τέτοιων σκηνών. Επηρεάζει αρνητικά την αυτοεικόνα τους, τη συναισθηματική τους ασφάλεια, την κοινωνικότητα των παιδιών. Η επιθετικότητα και ο εκφοβισμός ενισχύουν τη θυματοποίηση των παιδιών που τα υφίστανται. Συνδέεται με το φόβο της αρνητικής αξιολόγησης από τους συνομηλίκους και τη συναισθηματική απόσυρση από αυτούς. Η αίσθηση ανημποριάς που βιώνουν μπορεί να επηρεάσει την παρακολούθηση του σχολείου και την ακαδημαϊκή επίδοση.

Όπως πολύ χαρακτηριστικά περιγράφει ο J. Anderson (2005), Σχολική Επιθετικότητα (Bullying) ορίζεται, *ως η συστηματική και επαναλαμβανόμενη άσκηση βίας, παρενόχληση και εκφοβισμός από ένα μαθητή ή ομάδα μαθητών προς άλλο μαθητή. Η βία που ασκείται μπορεί να είναι σωματική, λεκτική, ψυχολογική ή και κοινωνική.*

Την επιθετικότητα προκαλούν *βιολογικοί* και *κοινωνικοί λόγοι*. Η τιμωρία, η κακοποίηση, ο θυμός, ο φόβος, η χαμηλή αυτοεκτίμηση οδηγούν τα παιδιά σε επιθετικές συμπεριφορές.

Η βία στα σχολεία οφείλεται σε:

- Ø Ατίθασους νεαρούς από φυσικού τους, στους οποίους οι καθηγητές δεν μπορούν να επιβληθούν.
- Ø Μαθητές που πνίγονται μέσα στο σχολικό περιβάλλον και θέλουν να ξεφύγουν.
- Ø Σε μερικό βαθμό στη σχολική αποτυχία.
- Ø Στην άσχημη οικογενειακή κατάσταση (χωρισμένοι γονείς, έλλειψη ποιοτικού οικογενειακού χρόνου, οικονομικά προβλήματα κτλ.). Επίσης παιδιά που προέρχονται από οικογένειες που η βία είναι μέρος της ζωής τους, μεταφέρουν αυτή τη συμπεριφορά στο σχολείο.
- Ø Σε ανύπαρκτους τρόπους πολιτισμένης συμπεριφοράς, τους οποίους θα έπρεπε να έχουν διδάξει το σχολείο και η οικογένεια, για την επίλυση προβλημάτων. Τα παιδιά δεν έχουν μάθει να διαπραγματεύονται, να συμβιβάζονται, να υποχωρούν.
- Ø Αδυναμία ή και άρνηση του μαθητή να πειθαρχήσει και να αποδεχθεί τη σχολική κουλτούρα.
- Ø Αγνόηση της προσωπικότητας του παιδιού κατά την αξιολόγηση.
- Ø Απονομή στερεοτύπων και ετικετών.

- Ø Στη διάγνωση των προσδοκιών των παιδιών για το δάσκαλό τους και στην ίδια την επιθετικότητα του εκπαιδευτικού.
- Ø Μίμηση γονεϊκών και διδασκαλικών προτύπων.
- Ø Ο ανταγωνισμός και ο στιγματισμός.
- Ø Η περιθωριοποίηση, όπως επίσης και η κατηγοριοποίηση, που αποτελούν σημαντικές αιτίες για τη δημιουργία αμφίδρομης επιθετικής συμπεριφοράς στο σχολείο ανάμεσα στα ίδια τα παιδιά.

Ιδιαίτερη προσοχή χρειάζεται να δοθεί στη σημασία της λεκτικής επιθετικότητας, η οποία είναι καταστρεπτική για την ανάπτυξη της προσωπικότητας, όταν έχουμε ως παραλήπτη έναν έφηβο, που όχι μόνο δεν μπορούν να κρίνουν, αλλά και να αντισταθούν στην κρίση /κατηγορία που τα εντάσσουν γονείς, εκπαιδευτικοί ή άλλοι ενήλικοι. (Βερνάδος Μ., 2003)

1.2.2 Μορφές επιθετικότητας

Η επιθετική συμπεριφορά εκδηλώνεται με πολλές μορφές και συνήθως έχει ως στόχο να φοβίσει, να προσβάλει και να μειώσει. Πρόκειται για ένα πολύ συχνό φαινόμενο στα σχολεία και στις παρέες των συνομηλικών εφήβων. Οι μορφές εκδήλωσης της επιθετικότητας ταξινομούνται ως εξής:

- è **Μορφές Φυσικής Επιθετικότητας:** όπως είναι οι σπρωξιές, οι κλοτσιές και γενικά ο ξυλοδαρμός ενός εφήβου από έναν ή περισσότερους συνομηλικούς του.
- è **Μορφές Λεκτικής Επιθετικότητας:** όπως είναι οι προσβλητικοί χαρακτηρισμοί, τα περιπαικτικά παρατσούκλια, οι κοροϊδίες και τα πειράγματα, η διάδοση κουτσομπολιών ή γενικότερα αρνητικών σχολίων σε βάρος ενός εφήβου.
- è **Μορφές Συναισθηματικής Επιθετικότητας:** όπως είναι η απειλή, η

φωτογράφιση με κάμερα κινητού την ώρα που ένας έφηβος τρομοκρατείται, ή η υποτίμηση και ο αποκλεισμός κάποιου εφήβου από μια ομάδα.

Πολλοί έφηβοι μπλέκονται σε καβγάδες και συγκρούσεις κάποια στιγμή στη ζωή τους, ενώ τα παρατσούκλια και τα πειράγματα είναι απολύτως φυσιολογικά όταν είναι καλοπροαίρετα και φιλικά. Ωστόσο, όταν αυτή η συμπεριφορά αρχίζει να αποκτά πιο επίμονη και απειλητική μορφή και, κυρίως, όταν έχει στόχο να περιθωριοποιήσει έναν έφηβο που δεν μπορεί να υπερασπιστεί τον εαυτό του (ή ακόμα και κάποιον που μπορεί να αμυνθεί), τότε η επιθετικότητα εξελίσσεται σε ένα σημαντικό πρόβλημα.

1.2.3 Θεωρίες για την επιθετικότητα.

Στη μελέτη της επιθετικότητας μπορούν να διακριθούν δύο βασικές προσεγγίσεις. Από τη μία, οι **βιολογικές προσεγγίσεις** θεωρούν ότι η επιθετικότητα είναι γενετικά προδιαγεγραμμένη συμπεριφορά. Από τη άλλη, οι **κοινωνικές προσεγγίσεις** εστιάζουν στους κοινωνικούς παράγοντες που ευνοούν ή προκαλούν την επιθετική συμπεριφορά. Αυτές οι δύο προσεγγίσεις θα αναλυθούν παρακάτω.

Βιολογικές ερμηνείες

Οι βιολογικές ερμηνείες βλέπουν την ανθρώπινη επιθετικότητα ως **ένστικτο** θεωρούν, δηλαδή, ότι οι άνθρωποι είναι προγραμματισμένοι, κατά κάποιο τρόπο, από τη φύση να φέρονται επιθετικά.

Σε αυτή την κατηγορία θεωριών εμπίπτουν η Φροϋδική και νεο-Φροϋδική Θεωρία, η εθολογική προσέγγιση και η εξελικτική προσέγγιση.

Η Φροϋδική και νεο- Φροϋδική Θεωρία

Σύμφωνα με τον **Freud** (1930), η ανθρώπινη επιθετικότητα προέρχεται από το εγγενές ένστικτο του θανάτου (**Θάνατος**), το οποίο βρίσκεται σε αντιπαράθεση με το ένστικτο της ζωής (**Έρως**). Το ένστικτο του θανάτου, σύμφωνα με τον Freud, «είναι ενεργό σε κάθε ζωντανό οργανισμό και επιδιώκει να τον καταστρέψει και να επαναφέρει τη ζωή στην αρχική κατάσταση της άψυχης ύλης». Στα πρώτα στάδια της ζωής, το ένστικτο αυτό έχει ως στόχο την αυτοκαταστροφή του ατόμου, σύντομα όμως στρέφεται εναντίον των άλλων. Όπως οι ερωτικές ορμές που γεννώνται από το ένστικτο του Έρωτα, έτσι και οι επιθετικές ορμές που γεννώνται από το ένστικτο του Θανάτου, χρειάζεται να εξωτερικευθούν και να εκτονωθούν.

Κατά τον Freud, η κοινωνία επιτελεί μια σημαντική λειτουργία βοηθώντας τους ανθρώπους να υποτάξουν τον ένστικτο του Θανάτου και να μετατρέψουν την καταστροφική του ενέργεια σε αποδεκτή και χρήσιμη συμπεριφορά.

Οι ιδέες του Freud επεκτάθηκαν αργότερα από τους νεο-Φροϋδιστές, οι οποίοι, όπως και ο Freud, θεωρούν την επιθετικότητα ως **εγγενή διαδικασία**. Οι νεο-Φροϋδιστές υποστηρίζουν επίσης ότι η επιθετικότητα είναι ταυτόχρονα και μια λογική διαδικασία μέσω της οποίας οι άνθρωποι αναζητούν υγιή διέξοδο στα πρωτόγονα ένστικτα επιβίωσης και συνεπώς της αναγνωρίζουν και μια θετική πλευρά(Κοκκινάκη, 2005).

Η εθολογική προσέγγιση

Η **Εθολογία** (ethology) βασίζεται στη μελέτη των ενστίκτων ή των σταθερών σχημάτων συμπεριφοράς των μελών ενός ζωικού είδους (όπως αυτά εκδηλώνονται όταν τα ζώα βρίσκονται στο φυσικό τους περιβάλλον). Όπως και οι νεο-Φροϋδιστές, οι εθολόγοι τονίζουν τις θετικές, λειτουργικές πλευρές της επιθετικότητας. Παρόλο που και αυτοί αναγνωρίζουν ότι η τάση για επιθετική συμπεριφορά είναι εγγενής, υποστηρίζουν ότι η επιθετική συμπεριφορά εκδηλώνεται μόνο ως αποτέλεσμα συγκεκριμένων ερεθισμάτων στο περιβάλλον, των **αποδεσμευτών** (releasers). Εφόσον δεν υπάρχουν τέτοια ερεθίσματα, η επιθετική συμπεριφορά δεν εκδηλώνεται. Με άλλα λόγια, οι εθολόγοι ερμηνεύουν την επιθετικότητα με βάση: (α) την ενστικτώση επιθετική τάση και (β) τα αποδεσμευτικά περιβαλλοντικά ερεθίσματα.

Ο Lorenz (1966) χρησιμοποίησε εξελικτικές αρχές προκειμένου να υποστηρίξει την άποψη ότι η επιθετική συμπεριφορά έχει αξία για την

επιβίωση ενός οργανισμού, για παράδειγμα, για την αποτελεσματική κατανομή και χρήση των διαθέσιμων πόρων και τη σεξουαλική επιλογή, προκειμένου να εξασφαλιστεί η επιβίωση του ισχυρότερου και η κληροδότηση των γονιδίων του στην επόμενη γενιά.

Η επέκταση της εθολογικής θεωρίας στους ανθρώπους, οι οποίοι, σύμφωνα με τους εθολόγους, έχουν επίσης ένα εγγενές **μαχητικό ένστικτο** (fighting instinct), είναι αρκετά προβληματική. Η αξία αυτού του ενστίκτου για την επιβίωση και την αναπαραγωγή των ανθρώπων δεν είναι σαφής.

Οι άνθρωποι, σε αντίθεση με πολλά ζώα, δεν έχουν ιδιαίτερα ανεπτυγμένα όργανα ή μέλη τα οποία μπορούν να χρησιμοποιήσουν για να σκοτώσουν (όπως κοφτερά και μεγάλα δόντια). Συνεπώς, δεν έχουν αναπτύξει εξελικτικά «ειρηνευτικές χειρονομίες» οι οποίες θα μπορούσαν να αποτρέπουν την εκδήλωση βίαιης συμπεριφοράς ή το θάνατο. Έτσι η επιθετικότητα δεν σταμάτα στο επίπεδο της απειλητικής συμπεριφοράς όπως συμβαίνει με πολλά ζώα. Με άλλα λόγια, η εθολογική προσέγγιση έχει δύο βασικές προεκτάσεις για την ανθρώπινη συμπεριφορά: (α) Εφόσον ξεκινήσει η επιθετική συμπεριφορά οι άνθρωποι δεν γνωρίζουν πότε πρέπει να σταματήσουν και (β) προκειμένου να βλάψουν ή να σκοτώσουν συνήθως χρειάζεται να καταφύγουν σε τεχνητά μέσα (όπως τα όπλα). Με την εξέλιξη της τεχνολογίας οι άνθρωποι μπορούν να ασκούν βία και να σκοτώνουν με μεγάλη ευκολία και μάλιστα χωρίς να έχουν απαραίτητα άμεση οπτική ή άλλη επαφή με τα θύματά τους. (Κοκκινάκη, 2005)

Η εξελικτική προσέγγιση

Η **κοινωνιοβιολογία** (sociobiology) και γενικότερα οι εξελικτικές (evolutionary) ερμηνείες της ανθρώπινης συμπεριφοράς βασίζονται επίσης στη δαρβινική έννοια της επιβίωσης. Το βασικό επιχείρημά τους είναι ότι συγκεκριμένες συμπεριφορές, συμπεριλαμβανομένης και της επιθετικότητας, έχουν αναπτυχθεί εξελικτικά προκειμένου να διευκολύνουν την επιβίωση των γονιδίων του ατόμου και να εξασφαλίσουν ότι θα ζήσει αρκετά, ώστε να κληροδοτήσει τα γονίδια αυτά στην επόμενη γενεά. Η επιθετικότητα λοιπόν, έχει προσαρμοστική λειτουργία. Όπως υποστηρίζει και η εθολογική θεωρία, η επιθετικότητα μπορεί επίσης να εξασφαλίσει την πρόσβαση σε διαθέσιμους πόρους. Για τους ανθρώπους, για παράδειγμα, η επιθετικότητα μπορεί να επιτελεί προσαρμοστική λειτουργία εφόσον εξασφαλίζει οικονομικά και κοινωνικά πλεονεκτήματα. Ωστόσο, σύμφωνα με τις εξελικτικές ερμηνείες, η επιθετικότητα δεν είναι η μόνη συμπεριφορά που εξασφαλίζει τέτοιου είδους πλεονεκτήματα.

Συνεπώς, η επιθετικότητα δεν θεωρείται μια καθοριστική όψη της ανθρώπινης φύσης, αλλά μια συμπεριφορά, μεταξύ πολλών άλλων, που χρησιμοποιείται προκειμένου οι άνθρωποι να έχουν πρόσβαση σε υλικούς πόρους, να βελτιώσουν την κοινωνική τους θέση και τις σχέσεις τους με τους άλλους και, κατά συνέπεια, να επιβιώσουν και να αναπαραχθούν.

Παρόλο που οι βιολογικές ερμηνείες και η έννοια του ενστίκτου στην οποία επικεντρώνονται έχουν παίξει σημαντικό ρόλο στη μελέτη της επιθετικότητας, οι ερμηνείες αυτές δεν είναι επαρκείς. Η συχνότητα επιθετικών πράξεων διαφέρει σημαντικά μεταξύ διαφορετικών κοινωνιών (σε ορισμένες κοινωνίες η συχνότητά τους είναι πενήντα φορές μεγαλύτερη από ό,τι σε άλλες).

Θα πρέπει λογικά στην εκδήλωση της επιθετικής συμπεριφοράς να υπεισέρχονται και κοινωνικοί παράγοντες και διαδικασίες, τις οποίες οι βιολογικές ερμηνείες αγνοούν. Οι βιολογικές ερμηνείες, τέλος, έχουν επίσης επικριθεί επειδή βασίζονται στην έννοια του ενστίκτου, μια έννοια η οποία δεν μπορεί ούτε να παρατηρηθεί, ούτε να μετρηθεί. (Κοκκινάκη, 2005)

Κοινωνικές ερμηνείες

Η υπόθεση Ματαίωσης – Επιθετικότητας

Σύμφωνα με την **Υπόθεση Ματαίωσης – Επιθετικότητας** (Frustration- Aggression Hypothesis), η επιθετικότητα προκαλείται πάντα από κάποιο γεγονός ή από κάποια κατάσταση, η οποία οδηγεί το άτομο σε ματαίωση. Η θεωρία υποστηρίζει ότι οι προσωπικοί στόχοι που θέτει το άτομο εγείρουν ψυχική ενέργεια προκειμένου να πραγματοποιηθούν. Όταν κάποιος παράγοντας εμποδίζει την πραγματοποίησή τους, η ψυχική ενέργεια παραμένει αδιάθετη και χρειάζεται να εκτονωθεί. Η εκτόνωση αυτή πραγματοποιείται συνήθως μέσω επιθετικής συμπεριφοράς κατά του παράγοντα που προκάλεσε τη ματαίωση. Επειδή όμως σε πολλές περιπτώσεις ο παράγοντας αυτός είναι αόριστος (για παράδειγμα η γραφειοκρατία), ή πολύ ισχυρός (για παράδειγμα το κράτος), ή πολύτιμος για το άτομο (για παράδειγμα οι γονείς), η επιθετικότητα **μετατοπίζεται** και στρέφεται κατά κάποιου **«αποδιοπομπαίου τράγου»**, ενός συγκεκριμένου και εύκολου στόχου.

Η θεωρία έχει εφαρμοστεί επίσης και στην ερμηνεία της διομαδικής επιθετικότητας. Η εφαρμογή της στη διαπροσωπική επιθετικότητα έχει γενικά υποστηριχθεί εμπειρικά.

Ωστόσο, ένα σημαντικό πρόβλημα της θεωρίας αφορά τον ίδιο τον ορισμό της ματαίωσης, ο οποίος είναι ασαφής και έτσι καθιστά δύσκολη την πρόβλεψη των περιστάσεων που οδηγούν σε επιθετικότητα. Η θεωρία, δηλαδή, δεν εξηγεί πότε και κάτω από ποιες συνθήκες κάποιος βιώνει ματαίωση και συνεπώς μπορεί να γίνει επιθετικός.

Ανεξάρτητα από αυτή της την αδυναμία, η θεωρία προβλέπει ότι, εφόσον κάποιος βιώσει ματαίωση, δύο παράγοντες καθορίζουν το αν θα φερθεί επιθετικά: **(α)** η ένταση της ματαίωσης και **(β)** το κατά πόσο η ματαίωση θεωρείται δικαιολογημένη και αναπόφευκτη, δηλαδή, όσο εντονότερη είναι η ματαίωση που βιώνει το άτομο και όσο λιγότερο δικαιολογημένη και αναπόφευκτη τη θεωρεί (θεωρεί δηλαδή ότι άδικα ματαιώθηκαν οι στόχοι του, οι οποίοι υπό διαφορετικές συνθήκες θα μπορούσαν να έχουν επιτευχθεί), τόσο πιθανότερο είναι να καταφύγει σε επιθετική συμπεριφορά.

Επίσης, η ένταση της μετατοπισμένης επιθετικότητας εξαρτάται από την ομοιότητα μεταξύ του παράγοντα που προκάλεσε τη ματαίωση και του στόχου κατά του οποίου στρέφεται (όσο μεγαλύτερη η ομοιότητα, τόσο μεγαλύτερη και η επιθετικότητα). (Κοκκινάκη, 2005)

Το Μοντέλο Μεταφοράς – Διέγερσης

Μια άλλη ερμηνεία της επιθετικότητας διατυπώνεται στο **Μοντέλο Μεταφοράς – Διέγερσης** (Excitation – Transfer Model). Σύμφωνα με αυτό το μοντέλο, η εκδήλωση επιθετικότητας εξαρτάται από τρεις παράγοντες: **(α)** την ύπαρξη κάποιας εκμαθημένης επιθετικής συμπεριφοράς, **(β)** τη διέγερση από κάποιο ερέθισμα και **(γ)** το αν το άτομο ερμηνεύει τη διέγερση με τέτοιο τρόπο, ώστε η επιθετική (ή άλλη) αντίδραση να φαίνεται κατάλληλη.

Ο Zillmann (1979) υποστηρίζει επίσης ότι η διέγερση μπορεί να μεταφέρεται από μια κατάσταση σε μία άλλη. Αυτή η μεταφορά διέγερσης μπορεί να συμβάλλει στην ερμηνεία της δεύτερης κατάστασης με τέτοιο τρόπο που να δικαιολογεί την επιθετική συμπεριφορά, ιδιαίτερα αν η επιθετική συμπεριφορά αποτελεί συνήθη αντίδραση του ατόμου. (Κοκκινάκη, 2005)

Η θεωρία της Κοινωνικής Μάθησης

Η **θεωρία της Κοινωνικής Μάθησης** (Social Learning Theory), αποτελεί μια ευρύτερη προσέγγιση στην Κοινωνική Ψυχολογία, η οποία εξετάζει τους μηχανισμούς απόκτησης και διατήρησης συγκεκριμένων σχημάτων συμπεριφοράς, συμπεριλαμβανομένης και της επιθετικότητας. Παρόλο που στην εφαρμογή της θεωρίας στην ερμηνεία της επιθετικότητας, ο Bandura αναγνωρίζει το σημαντικό ρόλο των βιολογικών παραγόντων, η έμφαση δίνεται στο ρόλο της εμπειρίας.

Μέσω της κοινωνικοποίησης τα άτομα μαθαίνουν να είναι επιθετικά, είτε επειδή η συμπεριφορά τους αυτή συνδέεται με κάποια αμοιβή (έχει δηλαδή θετικές συνέπειες), είτε επειδή βλέπουν κάποιον άλλο να δέχεται μια θετική αμοιβή ως αποτέλεσμα της επιθετικής του συμπεριφοράς. Η πρώτη περίπτωση αφορά τη **μάθηση μέσω άμεσης εμπειρίας** (learning by direct experience) και βασίζεται στις αρχές της συντελεστικής μάθησης (operant conditioning) του Skinner (1963) και στην έννοια της ενίσχυσης (reinforcement). Μια συμπεριφορά μαθαίνεται και διατηρείται μέσω των αμοιβών που συνεπάγεται (ή μέσω των ποινών που συνεπάγεται η μη πραγματοποίησή της).

Η ιδέα της **μάθησης μέσω έμμεσης εμπειρίας** (learning by vicarious experience) αποτελεί καινοτομία της Θεωρίας της Κοινωνικής Μάθησης. Σύμφωνα με τη θεωρία, αυτού του είδους η μάθηση βασίζεται

στην παρατήρηση και τη μίμηση της συμπεριφοράς άλλων ατόμων, ιδιαίτερα όταν αυτή φαίνεται να οδηγεί σε κάποιου είδους θετικές συνέπειες- αμοιβές.

Ειδικότερα, σύμφωνα με τον Bandura, το αν κάποιος θα είναι επιθετικός σε μια συγκεκριμένη περίπτωση εξαρτάται από: (α) τις προηγούμενες εμπειρίες επιθετικής συμπεριφοράς (δικής του ή των άλλων), (β) το βαθμό επιτυχίας της επιθετικής συμπεριφοράς στο παρελθόν, (γ) την πιθανότητα να ανταμειφθεί ή να τιμωρηθεί η συγκεκριμένη επιθετική συμπεριφορά και (δ) το συνδυασμό γνωστικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών παραγόντων αυτής της συγκεκριμένης περίπτωσης. Οι έρευνες του Bandura δείχνουν ότι τα παιδιά πολύ εύκολα μιμούνται την επιθετική συμπεριφορά άλλων, ειδικά ενηλίκων, οι οποίοι λειτουργούν ως πρότυπα. Το πιο εντυπωσιακό εύρημα από τα πειράματά του είναι ότι τα πρότυπα επιθετικής συμπεριφοράς μπορεί να είναι απρόσωποι χαρακτήρες, όπως για παράδειγμα οι ήρωες ενός τηλεοπτικού προγράμματος.

Η Θεωρία της Κοινωνικής Μάθησης είχε πολύ μεγάλη απήχηση στη μελέτη της επιθετικότητας, όχι μόνο όσον αφορά τα αίτιά της, αλλά και όσον αφορά τη μείωση και τον έλεγχο της (εφόσον η επιθετική συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα μάθησης, το ίδιο ισχύει και για τη μη επιθετική συμπεριφορά). (Κοκκινάκη,2005)

1.3 Επιθετικότητα στο σχολείο

1.3.1 Πρόληψη

Πρόληψη και σχολική μονάδα

Η πρόληψη της επιθετικότητας αποτελεί δικαίωμα όλων των παιδιών. Είναι σημαντικό εκπαιδευτικοί και γονείς να μπορέσουν να ακούσουν τα παιδιά χωρίς να προβούν σε αντιδράσεις που κλονίζουν την εμπιστοσύνη των παιδιών και τα κάνουν να κρατούν το στόμα τους κλειστό. Απαραίτητη είναι επίσης η ύπαρξη υποστηρικτικών προς τα σχολεία κοινωνικών υπηρεσιών που θα μπορέσουν να υποστηρίξουν δασκάλους, μαθητές και γονείς και να λειτουργήσουν συμβουλευτικά προς τα παιδιά που εμπλέκονται σε τέτοιου τύπου συμπεριφορές.

Οι παρεμβάσεις που απευθύνονται στους ίδιους τους μαθητές είναι σημαντικό να ενισχύουν τις ομάδες των συνομηλίκων και τη φιλία μέσα στο σχολείο με ποικίλους τρόπους (ομάδες δραστηριοτήτων, προγράμματα ενίσχυσης των διαπροσωπικών σχέσεων κ.α), καθώς φαίνεται ότι η ανάπτυξη διαπροσωπικών σχέσεων και η καλλιέργεια μιας ατμόσφαιρας αλτρουισμού και ενσυναίσθησης λειτουργούν προστατευτικά.

Η ενίσχυση της συναισθηματικής και κοινωνικής ικανότητας των παιδιών είναι απαραίτητη. Το πώς φτιάχνω μια φιλία, πώς τη διατηρώ, πώς τη διακόπτω αφορά όλους τους μαθητές, ιδιαίτερα στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση και συνδέεται άμεσα με την κατοπινή κοινωνικότητά τους, αλλά και τη σχέση με τον εαυτό τους. Τα παιδιά χρειάζεται να μάθουν να δημιουργούν δεσμούς με τους συμμαθητές τους και να μπορούν να διατηρήσουν και να σεβαστούν την ατομικότητα και τη διαφορετικότητά τους μέσα σε αυτούς. Επίσης να μάθουν να ακούνε τους άλλους και τα συναισθήματά τους, αλλά και να μάθουν να

αναγνωρίζουν και να εκφράζουν και τα δικά τους συναισθήματα, τη δυσαρέσκεια και το θυμό τους με τρόπο κοινωνικό που δεν προκαλεί πόνο στον άλλον, αλλά ενισχύει τη βαθύτερη επικοινωνία μαζί του και ταυτόχρονα να μπορούν να απαιτήσουν το αντίστοιχο για τους εαυτούς τους.

Όπως ίσως είναι ήδη φανερό όλα τα παραπάνω μπορούν να ενταχθούν στο πλαίσιο ενός προγράμματος αγωγής υγείας με επικέντρωση στις διαπροσωπικές σχέσεις των παιδιών και στην προσωπική ανάπτυξη, αλλά δεν μπορούν να περιοριστούν μόνο σε αυτό. Είναι στοιχεία που χρειάζεται να διαπνέουν όλο το κλίμα του σχολείου και τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών. Ο σεβασμός προς τον εαυτό και στους άλλους, η επικοινωνία και η συνεργασία, η ενσυναίσθηση και η αποδοχή είναι απαραίτητα για την εύρυθμη λειτουργία του σχολείου, αλλά και για ένα ασφαλές σχολείο που διαμορφώνει ανεξάρτητες και υγιείς προσωπικότητες. (Φροσύνης Α., Λάμπης Σ., Μπουκίικας Κ., 2007)

Πρόληψη και εκπαιδευτικοί

Οι εκπαιδευτικοί παίζουν σημαντικότατο ρόλο σε μια τέτοια προσπάθεια, καθώς είναι αυτοί που σε μεγάλο βαθμό μπορούν να διασφαλίσουν το κλίμα και την πολιτική του σχολείου. Χρειάζεται να εκπαιδευτούν στην υποστήριξη των μαθητών τους σε τέτοια θέματα, καθώς ανήκουν στην καθημερινή πραγματικότητά τους. Επίσης είναι ιδιαίτερα σημαντική η επικοινωνία και η συνεργασία μεταξύ σχολείου και οικογένειας. Τα παραπάνω δεδομένα ενισχύουν την αναγκαιότητα εφαρμογής προγραμμάτων πρόληψης της επιθετικότητας στη χώρα μας για την αντιμετώπιση του φαινομένου που ανησυχητικά επεκτείνεται στα Ελληνικά σχολεία. Όπως όλα τα προγράμματα πρόληψης, και τα

προγράμματα πρόληψης της επιθετικότητας είναι αποτελεσματικότερα όταν ξεκινούν νωρίς, διαπνέουν τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών, βασίζονται στην ενεργό συμμετοχή και είναι μακροχρόνια. Η πρόληψη της επιθετικότητας απαιτεί μια συνολική προσέγγιση που θα κινητοποιεί το σχολείο και την ευρύτερη κοινότητα. Είναι απαραίτητο τέτοιου τύπου προσπάθειες να απευθύνονται όχι μόνο στα θύματα και τους επιτιθέμενους, αλλά επίσης στην οικογένεια, στο σχολείο και στους εκπαιδευτικούς, στην ομάδα των συνομηλίκων και στα παιδιά εκείνα που γίνονται παρατηρητές τέτοιων σκηνών.

Οι εκπαιδευτικοί είναι αναγκαίο να εμπλακούν σε ενέργειες σχετικά με την πρόληψη της επιθετικότητας, καθώς οι παραβιάσεις των γραπτών και άγραφων κανόνων από τους μαθητές φαίνεται ότι χρόνο με το χρόνο θα αυξάνονται.(Κιουρτσής, 2008).

Ο ρόλος του σχολείου στην εφαρμογή προγραμμάτων πρόληψης

Ο ρόλος του σημερινού σχολείου είναι ιδιαίτερα πολύπλοκος και απαιτητικός, συγκρινόμενος δε με το παρελθόν αντικατοπτρίζει τις παιδαγωγικές, πολιτικές, κοινωνικές, οικονομικές αλλά και άλλες ανακατατάξεις, οι οποίες παρουσιάζονται στην Παγκόσμια Κοινότητα.

Όσον αφορά στην ελληνική πραγματικότητα, έχει διαπιστωθεί ότι το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα επικεντρώνει το ενδιαφέρον του στη σχολική επίδοση των μαθητών, παραβλέποντας τη σπουδαιότητα της ψυχικής υγείας, καθώς και την ισχυρή αλληλεπίδραση σχολικής επίδοσης και ψυχικής υγείας. Το σύγχρονο όμως σχολείο αποσκοπεί στην εξέλιξη των μαθητών σε όλους τους τομείς ανάπτυξης, στην προαγωγή της ψυχικής τους υγείας και στη δημιουργία ευκαιριών και εμπειριών για την υποστήριξη των παιδιών που παρουσιάζουν δυσκολίες (Χατζηχρήστου, 2004).

Τα τελευταία χρόνια έχει αυξηθεί ο προβληματισμός και το ερευνητικό ενδιαφέρον σχετικά με τις συνιστώσες του «αποτελεσματικού σχολείου». Η οικογένεια παύει να θεωρείται πλέον ως η «μόνη υπεύθυνη» για τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα παιδιά. Το σχολείο αναγνωρίζει και αναλαμβάνει τις ευθύνες του. Η προσέγγιση αυτή στηρίζεται στην παραδοχή, ότι όλοι οι μαθητές, όπως και εκείνων με σοβαρές, σωματικές, νοητικές ή άλλες αναπηρίες, έχουν τη δυνατότητα να επωφεληθούν από το αγαθό της εκπαίδευσης.

Όπως έχουν αποδείξει ερευνητικά δεδομένα, έχει προκύψει ότι τα σχολεία που έχουν αποδειχτεί αποτελεσματικά, όσον αφορά στην εκπαίδευση μαθητών που ανήκουν σε ομάδες «υψηλού κινδύνου» (φτωχό σε ερεθίσματα οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον ή μειονότητες), έχουν τα εξής κοινά χαρακτηριστικά:

α) Σχολικό περιβάλλον που προάγει τη μάθηση, χωρίς βία και προβλήματα πειθαρχίας,

β) Προσδοκίες των εκπαιδευτικών ότι όλοι οι μαθητές μπορούν να μάθουν,

γ) Έμφαση στην εκπαίδευση βασικών δεξιοτήτων και μεγαλύτερη διάρκεια της ενασχόλησης των μαθητών με τη σχολική μελέτη,

δ) σαφείς εκπαιδευτικοί στόχοι που διευκολύνουν την παρακολούθηση και αξιολόγηση της επίδοσης των μαθητών

ε) Διευθυντές με ηγετικές και διοικητικές ικανότητες που θέτουν στόχους, διατηρούν την πειθαρχία, παρατηρούν την εκπαιδευτική διαδικασία μέσα στην τάξη και δημιουργούν κίνητρα για μάθηση.

Η έμφαση που δίνεται στη διαμόρφωση του «αποτελεσματικού» σχολείου έχει οδηγήσει σε ποικίλες εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις.

Πρόσφατα, το ενδιαφέρον δεν εστιάζεται πλέον μόνο στη μορφή της εκπαίδευσης, αλλά στο κοινωνικό πλαίσιο του σχολείου και πιο συγκεκριμένα, στο ρόλο που μπορούν να διαδραματίσουν οι ανθρώπινες σχέσεις στη γενικότερη προσαρμογή των μαθητών μέσα στο σχολείο. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται λοιπόν στο κλίμα που επικρατεί και περιβάλλει τη μαθησιακή διαδικασία και που προσδιορίζεται από το είδος και την ποιότητα των σχέσεων μεταξύ των μελών της σχολικής κοινότητας.

Το σχολείο δε στοχεύει λοιπόν μόνο στη μόρφωση και την κοινωνικοποίηση των μαθητών, αλλά «νοιάζεται» για τα παιδιά και τα στηρίζει με ποικίλους τρόπους και σε διάφορες περιστάσεις ή χρονικές στιγμές. Οι μαθητές με τη σειρά τους νιώθουν μέλη μιας σχολικής κοινότητας, που έχει συγκεκριμένους στόχους, τους βοηθάει να αναπτύξουν υγιείς διαπροσωπικές σχέσεις, να νιώσουν ψυχολογική ασφάλεια, να δραστηριοποιηθούν και έτσι να διευκολυνθεί η σχολική τους προσαρμογή. (Φροσύνης Α., Λάμπης Σ., Μπουκίικας Κ., 2007)

Προφίλ εκπαιδευτικού

Ο εκπαιδευτικός που βρίσκεται μέσα στη τάξη θα πρέπει να μπορεί να διακρίνει πότε οι μαθητές είναι σε θέση να χειριστούν μόνοι τους μία σύγκρουση και πότε είναι απαραίτητη η δική του παρέμβαση (Abrahamsson,1994 26' Τσιφλικά,2004). Επίσης, είναι αναγκαίο να παρέχεται στους εκπαιδευτικούς εκπαίδευση και συνεχής επιμόρφωση σε θέματα αγωγής υγείας, ανάπτυξης ψυχοκοινωνικών δεξιοτήτων, διαχείρισης συγκρούσεων, λειτουργίας ομάδων, ψυχολογίας του εφήβου. Η εκπαίδευση και η επιμόρφωση είναι αναγκαίο να εφαρμόζονται με σεβασμό στις αρχές Εκπαίδευσης Ενηλίκων. Ακόμα, να χρησιμοποιούνται από τους καθηγητές μαθητοκεντρικές μέθοδοι διδασκαλίας. Τέλος, στη σχολική αίθουσα το διαφορετικό επιβάλλεται από τους εκπαιδευτικούς να είναι αποδεκτό ιδιαίτερα σε θέματα κοινωνικής προέλευσης, εθνικής καταγωγής και ατομικών ιδιοσυμπεριφορών.(Κιουρτσής Κ., 2008)

Ο ρόλος του εκπαιδευτικού- συντονιστή

Ο εκπαιδευτικός που θα εμπλακεί στην ανάπτυξη, εξέλιξη και επιτυχημένη ολοκλήρωση ενός προγράμματος πρόληψης της υγείας των παιδιών θα παίζει, κατά κύριο λόγο, ρόλο συντονιστικό.

Ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να είναι πρόσωπο σεβαστό και αποδεκτό από τους εκπαιδευόμενους - μαθητές/τριες του και να παίζει καθοριστικό ρόλο στη μετάδοση και αποδοχή του μηνύματος. Διότι, το μήνυμα αυτό, όσο σημαντικό κι αν είναι, δε θα φθάσει στους αποδέκτες, αν δε μεταδοθεί από το κατάλληλο άτομο.

Βασική προϋπόθεση επίσης, εκτός από την επιμόρφωση του εκπαιδευτικού, αποτελεί και η πίστη του ίδιου σε αυτό. Το ενδιαφέρον

του εκπαιδευτικού, ο ενθουσιασμός του ή αντίστοιχα η έλλειψή τους, έχει αποδειχθεί ότι επηρεάζει το κλίμα στην τάξη και τη διάθεση των παιδιών να συμμετέχουν στην ομάδα (Αθανασίου Κ. & συν. 2005).

Τα γνωρίσματα τα οποία πρέπει να διακρίνουν έναν ικανό συντονιστή - εκπαιδευτικό είναι:

- Ø **Ακουστική:** Να μπορεί να ακούει χωρίς να διακόπτει. Να μπορεί να «χτίζει» με τις ιδέες των μαθητών του.
- Ø **Κατανόηση:** Να κατανοεί και να αντιλαμβάνεται τα αισθήματα και τις εμπειρίες της ομάδας και του κάθε μέλους της ξεχωριστά.
- Ø **Σεβασμός:** Να καλλιεργεί αμοιβαίο σεβασμό μεταξύ εκπαιδευτή - εκπαιδευόμενων και μεταξύ των εκπαιδευόμενων μελών.
- Ø **Εμπιστοσύνη:** Να ενθαρρύνει την ελεύθερη έκφραση και ανταλλαγή απόψεων και αποριών του κάθε μέλους χωρίς φόβο ότι θα αμφισβητηθεί.
- Ø **Ανεκτικότητα:** Να δημιουργεί ήρεμη και ανεκτική ατμόσφαιρα που ενθαρρύνει την ελεύθερη έκφραση και παραγωγική σκέψη και δράση των μελών της ομάδας.
- Ø **Ευελιξία:** Να κάνει κατάλληλες αναπροσαρμογές στα μέλη της ομάδας, και να αποφεύγει αυταρχικές συμπεριφορές, στερεότυπα, ηθικοπλαστικές απόψεις και την επιβολή ιδεών.
- Ø **Συμμετοχή:** Να εξασφαλίζει τη συμμετοχή όλων των μελών της ομάδας σε όλες τις διαδικασίες σεβόμενος τις ατομικές ιδιαιτερότητες και ικανότητες του κάθε μέλους.
- Ø **Συνεργασία:** Να ενθαρρύνει και να αναζητεί τη συνεργασία του κάθε μέλους της ομάδας αλλά και εξωτερικών συνεργατών, αναγνωρίζοντας τις πιθανές ελλείψεις που μπορεί να υπάρχουν έτσι ώστε το έργο του να είναι αποτελεσματικό. (Φροσύνης Α., Λάμπης Σ., Μπουκίκας Κ., 2007)

Ο ρόλος του διευθυντή/ ντριας ως εμπνευστή/ τριας στην ανάπτυξη προγραμμάτων πρόληψης στο σχολείο

Ο ρόλος του Διευθυντή στο σημερινό σχολείο είναι αναμφισβήτητα πολύ σημαντικός και δύσκολος. Είναι ο άνθρωπος που καλείται αφενός να διατηρήσει τον παραδοσιακό του ρόλο στην άσκηση των διοικητικών του καθηκόντων και αφετέρου να μετατρέψει το σύγχρονο σχολείο σε ένα χώρο ζωντανό, που σκοπό έχει τόσο τη συνεχή αναβάθμιση της ποιότητας της εκπαίδευσης όσο και την ανάπτυξη κοινωνικής, ηθικής και πνευματικής εξέλιξης των μαθητών.

Βέβαια, απαιτούνται και άλλοι παράγοντες που θα πρέπει να συνδράμουν προς την κατεύθυνση αυτή. Τέτοιοι είναι:

- § Το διδακτικό προσωπικό
- § Οι διοικητικοί προϊστάμενοι
- § Οι σχολικοί σύμβουλοι
- § Ο κοινωνικός περίγυρος (γονείς και μαθητές)
- § Το αναλυτικό πρόγραμμα
- § Η υλικοτεχνική υποδομή της σχολικής μονάδας

Μέσα από τη νέα εκπαιδευτική πραγματικότητα, ο Διευθυντής καλείται να παρακολουθεί τις εξελίξεις, να επιμορφώνεται στις νέες τεχνολογίες και τις νέες μορφές εκπαιδευτικής παρέμβασης, να οργανώνει και να προωθεί προγράμματα στο περιβάλλον του σχολείου, αφού στόχος τους είναι να εντάξουν τα παιδιά στα δεδομένα της καθημερινότητας προσφέροντας όμως και την απαραίτητη παιδαγωγική δεοντολογία. Ο διευρυμένος λοιπόν ρόλος του Διευθυντή είναι και μέσα στις ισχύουσες νομοθετικές προβλέψεις και στις τάσεις της σύγχρονης αναζήτησης αλλά και μέσα στις δυνατότητες του θεσμού (Φροσύνης Α. & Ρουμπίδης Χ., 2005).

Ο Διευθυντής πρέπει να προσπαθεί ώστε:

- § Να ενεργοποιούνται οι εκπαιδευτικοί σε δράσεις πρόληψης και προαγωγής της υγείας των μαθητών.
- § Να είναι ο εμπνευστής που θα δίνει τα ερεθίσματα και τα κίνητρα για τη συμμετοχή όλων των εμπλεκόμενων φορέων.
- § Να είναι αυτός που καλείται να κάνει το σχολείο πιο ελκυστικό, ένα σχολείο με ποιότητα, ένα σχολείο που θα ενθαρρύνει τους μαθητές, θα τους δίνει κίνητρα για βιωματική μάθηση και δράση, για ανάπτυξη της κριτικής τους σκέψης, για συλλογική προσπάθεια, για δημιουργία σχέσεων αλληλοεκτίμησης, αλληλοσεβασμού και για υγιή ανταγωνισμό.

Για την επίτευξη του σκοπού αυτού, και εφόσον βέβαια γίνει αποδεκτή η αναγκαιότητά του θεσμού των καινοτομιών, απαιτείται ουσιαστική ενημέρωση και επιμόρφωση των στελεχών, γνώση των εκπαιδευτικών και διοικητικών διαδικασιών και συνεργασία τόσο με τους υπεύθυνους των καινοτόμων δράσεων όσο και με αυτούς άλλων φορέων στήριξης, έτσι ώστε αφενός να προσαρμοστούν τα προγράμματα στις ιδιαιτερότητες και τις ανάγκες της κάθε κοινότητας αφετέρου να προκαλέσουν την ενεργό συμμετοχή του εκπαιδευτικού κόσμου σε ένα πραγματικά «αποτελεσματικό» σχολείο. (Φροσύνης Α., Λάμπης Σ., Μπουκίκας Κ., 2007)

1.3.2 Αντιμετώπιση

Τρόποι αντιμετώπισης της επιθετικότητας στο σχολείο και στην οικογένεια

Όσο δύσκολο είναι να προσδιοριστούν τα αίτια της επιθετικότητας των εφήβων και το μέτρο της κρισιμότητάς τους, άλλο τόσο δύσκολο είναι να γίνουν οι κατάλληλοι χειρισμοί, για να αντιμετωπιστούν οι εφηβικές εκρήξεις. Αρχικά, πρέπει να τονιστεί η ανάγκη συνεργασίας και παράλληλης δράσης γονέων και δασκάλων στην περίπτωση που κάποιοι έφηβοι παρουσιάσουν έντονη και μακρόχρονη επιθετική συμπεριφορά. Η τακτική που θα ακολουθήσουν γονείς και εκπαιδευτικοί πρέπει να είναι κοινή και ενιαία. Οι ίδιοι είναι ανάγκη να ενημερώνουν συχνά ο ένας τον άλλο για τις προόδους που κάνουν τα παιδιά στα θέματα της συμπεριφοράς. Οι εκπαιδευτικοί, ως πιο εξειδικευμένοι στην αντιμετώπιση των σχολικών προβλημάτων, όταν ενημερωθούν από τους γονείς για το «πρόβλημα», θα δράσουν οι ίδιοι, αν δεν το έχουν κάνει ήδη με τις γνώσεις και τις δυνάμεις που έχουν.

Η αντιμετώπιση της σχολικής επιθετικότητας κρύβεται:

- στην επικοινωνία και το διάλογο μεταξύ γονιών – δασκάλων – παιδιών.
- στην ανάπτυξη ανεξαρτησίας, ελευθερίας και υπευθυνότητας στα παιδιά.

Πρακτικές τεχνικές για την αντιμετώπιση της επιθετικότητας αφού εμφανισθεί

Ø Αποφεύγεται η σωματική τιμωρία.

Με συζήτηση και πολλή κατανόηση να τους εξηγήσουμε, όταν ηρεμήσουν, ποιές συνέπειες έχει πρώτα από όλα για τα ίδια η επιθετικότητα τους, για παράδειγμα, να χάσουν την αγάπη των φίλων τους. Ύστερα, εξηγούμε τις συνέπειες, τη βλάβη, που θα υποστούν οι γύρω τους, όταν δεχτούν τα χτυπήματα τους, τις βρισιές τους ή την καταστροφική τους διάθεση.

Ø Απομάκρυνση των εφήβων από το «ακροατήριο τους», ύστερα από ένα εκρηκτικό επεισόδιο.

Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι έφηβοι για να τραβήξουν την προσοχή του γονέα ή κάποιου άλλου προσώπου, δίνουν «παραστάσεις» επιθετικής συμπεριφοράς: στριγκλίζουν, στριφογυρίζουν, σπάνε πράγματα, γρονθοκοπούν τους άλλους, ή τους εαυτούς τους. Η απομάκρυνση τους σε άλλο χώρο (σε άλλη σχολική αίθουσα ή σε άλλο δωμάτιο του σπιτιού) γίνεται, για να απομακρυνθούν από την εστία της έντασης και να ηρεμήσουν. Εκεί, χωρίς να τους επιβληθεί σωματική τιμωρία, συζητώνται οι λόγοι και οι συνέπειες της έκρηξης τους. Κάτι τέτοιο είναι δύσκολο με τα νήπια ή τα μικρά παιδιά, αλλά φέρνει αρκετά καλά αποτελέσματα στα μεγαλύτερα παιδιά. Μέσα σε, όσο το δυνατό, πιο θερμό κλίμα τα παιδιά μπορούν να ασχοληθούν με μια ωφέλιμη δραστηριότητα που τα ευχαριστεί (ζωγραφική, άθληση, άκουσμα μουσικής)

Ø Σε ορισμένες περιπτώσεις η επιθετική συμπεριφορά των εφήβων μπορεί να αγνοηθεί.

Αν αρχίσουν οι συμβουλές των «πρέπει» και «μη» ή οι τιμωρίες, μπορεί οι έφηβοι να συνεχίσουν να φέρονται ακόμα πιο επιθετικά. Μορφές ήπιας επιθετικότητας, όπως βρισιές, βλαστήμιες ή

μικροσυγκρούσεις, μπορεί να μειωθούν, αν αγνοηθούν. Οι έφηβοι βλέπουν ότι δεν καταφέρνουν τους στόχους τους με αυτές τις συμπεριφορές και τις εγκαταλείπουν.

Βέβαια, θα αναρωτηθούν ορισμένοι γονείς: «Καμιά τιμωρία, καμιά επίπληξη δε θα γίνει;» Αν οι γονείς επιλέξουν, τελικά, αυτή τη μέθοδο αντιμετώπισης, πρέπει να τη συνοδεύουν με συζήτηση και εξήγηση για τις αιτίες που επιβλήθηκε η τιμωρία. Αν χρειαστεί να τιμωρηθούν τα παιδιά, καλύτερα αυτή η τιμωρία να μην είναι σωματική ή λεκτική ταπείνωση. Προτιμότερο η τιμωρία να είναι, για παράδειγμα, **άμεση με μικρή στέρηση προνομίων**, δηλαδή να πραγματοποιηθεί σύντομα, για να καταλάβουν οι έφηβοι ότι αυτή η τιμωρία είναι απόρροια της βίαιης συμπεριφοράς. Μπορούν να αποφευχθούν, επίσης, οι απειλές ή οι αναβολές της τιμωρίας.. Παράλληλα, εξηγείται πόσο πιο όμορφα είναι τα πράγματα, όταν είναι ήρεμα. Γίνονται κατανοητά τα προβλήματα που τους απασχολούν, τα οποία μπορούν, αν θέλουν, να τα μοιραστούν με γονείς και εκπαιδευτικούς.

Όλα αυτά είναι πράγματι δύσκολο να εφαρμοστούν στα πλαίσια μιας πολυάσχολης και έντονης ζωής, όπου όλοι οι γονείς και παιδιά προσπαθούν απλά να επιβιώσουν, μερικές φορές. Όμως, μπορεί να γίνει ένα βήμα κάθε φορά, για να βοηθηθούν τα παιδιά, όταν αντιμετωπίζουν μια ψυχική σύγκρουση, που οδηγεί στη βίαιη συμπεριφορά τους.

Οι γονείς και οι εκπαιδευτικοί πρέπει να είναι στοργικοί και διαλλακτικοί, όσο μπορούν, ώστε να λύνονται ειρηνικά οι διαφορές. Οι έφηβοι θα πρέπει να ζουν σε ένα περιβάλλον χωρίς απογοητεύσεις ή συναισθήματα κατωτερότητας (κόμπλεξ), που μπορεί να ανάψουν το φυτίλι της επιθετικότητας τους. Η ανώφελη πίεση να πετύχουν πράγματα που δεν μπορούν, οι υπερβολικές προσδοκίες των γονέων και των

εκπαιδευτικών για τις επιδόσεις τους στο σχολείο και οι απαγορεύσεις, κυρίως των γονέων, μπορεί να τα οδηγήσουν, αν όχι σε επιθετικότητα, σε σκληρότητα ή εχθρότητα απέναντι στις πηγές του άγχους τους (το σχολείο, τους ανταγωνιστές, συμμαθητές, τους ίδιους τους γονείς).

Επίσης, είναι πολύ μεγάλης σημασίας το θέμα της ανατροφής και των προτύπων που θα μιμηθούν τα παιδιά. Συνήθως τα αγόρια είναι ζωηρά, επιθετικά και πιο εκρηκτικά, γιατί έτσι θεωρούνται πιο αρρενωπά, όπως, δηλαδή, τους θέλει η κοινωνία. Αντίστοιχα, τα κορίτσια είναι πιο ήσυχα και πιο εξαρτημένα από τους γονείς. Δεν πρέπει να ενθαρρύνονται τέτοιες συμπεριφορές, όπως η επιθετικότητα των ήδη ζωηρών αγοριών, γιατί αντί για αρρενωπότητα, ίσως κάποτε από τη μεριά τους εκδηλώσουν έντονη σκληρότητα και αντικοινωνικότητα, που είναι γνωστό πόσο βλάπτει τις διαπροσωπικές σχέσεις.

Ας τονιστεί στα παιδιά ότι η βία πληγώνει τους άλλους και ότι είναι ανάγκη να υπάρχει σεβασμός στην ελευθερία και τη σωματική ακεραιότητα. Το να μπορούν να ασκούν αυτοέλεγχο στο θυμό τους και να βρίσκουν συμβιβαστικές λύσεις, ώστε να μη μαλώνουν με τους συμμαθητές τους, είναι δουλειά των γονέων, αλλά και των εκπαιδευτικών να τους το μάθουν.

Τέλος, να γίνει προσπάθεια χαλιναγώγησης της επιθετικότητας των ίδιων των γονέων και εκπαιδευτικών, για να μην αποτελέσουν αρνητικά πρότυπα των εφήβων. Αφού, όπως λένε, «τα παιδιά είναι καθρέπτες της δικής μας προσωπικότητας. Θα ήταν άσχημο να αναγνωρίσουμε, μια μέρα, το δικό μας κακό και βίαιο εαυτό μέσα σε αυτούς τους "καθρέπτες"». Η γονεϊκή και η εκπαιδευτική αγάπη και η κατανόηση απέναντι στα παιδιά, καθώς και η καλλιέργεια, μέσα στην οικογενειακή ζωή, του σεβασμού και της αγάπης για τους συνανθρώπους είναι ο καλύτερος τρόπος για τη μείωση της επιθετικής συμπεριφοράς των παιδιών και της ήρεμης συμβίωσης όλων. (Βερνάδος Μ., 2003)

1.3.3 Τεχνικές θυμού

Επιθετικότητα και τιμωρίες

Η σχέση μεταξύ επιθετικότητας και τιμωρίων είναι αρκετά περίπλοκη. Οι τιμωρίες μπορούν να συμβάλλουν στην αποτροπή οποιασδήποτε συμπεριφοράς, επομένως και της επιθετικής. Από την άλλη πλευρά όμως, οι ίδιες οι τιμωρίες είναι πράξεις επιθετικές και άρα μπορούν να αποτελέσουν πρότυπο επιθετικής συμπεριφοράς. Με αυτόν τον τρόπο (σύμφωνα και με την Θεωρία της Κοινωνικής Μάθησης), μπορεί, όχι μόνο να μην μειώσουν την επιθετικότητα, αλλά και να την ενισχύσουν. Αυτό φαίνεται να ισχύει τουλάχιστον για τα παιδιά.

Τα παιδιά που μεγαλώνουν σε επιθετικό περιβάλλον, όπου οι γονείς χρησιμοποιούν την τιμωρία ως μέθοδο διαπαιδαγώγησης, είναι πιθανό να εκδηλώσουν βίαιη συμπεριφορά μεγαλώνοντας. Έρευνες έχουν δείξει επίσης, ότι η απειλή σοβαρής τιμωρίας δεν μειώνει την επιθετικότητα των παιδιών και ότι οι τιμωρίες μέτριας σοβαρότητας είναι πιο αποτελεσματικές. (Κοκκινάκη, 2005)

1.3.4 Ο χειρισμός του θυμού

Πολλές φορές η επιθετική συμπεριφορά είναι προϊόν έντονων συναισθημάτων και ειδικότερα αποτέλεσμα του θυμού. Όταν ένα άτομο θυμώνει με κάποιον, έχει την τάση να φερθεί επιθετικά. Παρόλο που το να κράτησει το θυμό μέσα του και να μην τον εξωτερικεύσει, μπορεί να έχει αρνητικές συνέπειες για τον ίδιο. Υπάρχει σημαντική απόσταση μεταξύ της εξωτερίκευσης του θυμού και της εκτόνωσής του μέσω επιθετικής συμπεριφοράς.

Ο θυμός μπορεί εναλλακτικά να εκτονωθεί «πολιτισμένα». Μπορεί κανείς, όταν θυμώνει, να εκφράζει τα συναισθήματά του και να εξηγεί τα αίτιά του, είτε σε αυτόν που το προκάλεσε, είτε σε κάποιον τρίτο. Ερευνητικά ευρήματα υποστηρίζουν τις ευεργετικές συνέπειες του να «ανοίγεται» κανείς και να εξωτερικεύει τα συναισθήματά του.

Ένας σημαντικός παράγοντας που περιορίζει την ένταση και τις συνέπειες του θυμού, είναι η **συγγνώμη**. Ο θυμός μειώνεται όταν το άτομο που προκάλεσε το συναίσθημα αναλάβει την ευθύνη και απολογηθεί.

Η επίδραση του θυμού στην επιθετική συμπεριφορά περιορίζεται επίσης όταν το άτομο έχει μάθει να μην αντιδρά επιθετικά, ακόμα και όταν δέχεται άμεση πρόκληση. Η επιθετική συμπεριφορά μαθαίνεται και με τον ίδιο ακριβώς τρόπο μαθαίνεται και η μη επιθετική συμπεριφορά. Η ιδέα αυτή έχει ελεγχθεί σε έρευνες, στις οποίες οι συμμετέχοντες παρακολουθούν μη επιθετικά πρότυπα συμπεριφοράς (δηλαδή, ένα άτομο να αντιδρά μη επιθετικά, όταν δέχεται μια πρόκληση). Τα αποτελέσματά τους δείχνουν ότι η έκθεση σε τέτοια πρότυπα μειώνει την πιθανότητα επιθετικής αντίδρασης σε μετέπειτα προκλήσεις.

Σχεδόν σε καθημερινή βάση οι άνθρωποι βρίσκονται αντιμέτωποι με καταστάσεις, οι οποίες τους ενοχλούν, τους εκνευρίζουν ή τους εξοργίζουν. Παρόλο που ο θυμός είναι ένα απόλυτα φυσιολογικό συναίσθημα, η έκφρασή του μέσω επιθετικής συμπεριφοράς δεν συμβάλλει στη διατήρηση ομαλών και αρμονικών σχέσεων με τους άλλους. Ωστόσο, κανείς δεν γεννήθηκε με την ικανότητα να εξωτερικεύει το θυμό με ήπιους και δημιουργικούς τρόπους και στις περισσότερες περιπτώσεις είναι ακριβώς εκείνα τα άτομα που στερούνται τέτοιων κοινωνικών δεξιοτήτων, που καταφεύγουν στη βία προκειμένου να επιλύσουν τις διαπροσωπικές τους διαφορές.

Ένας τρόπος μείωσης της επιθετικότητας είναι το να εκπαιδεύονται τα άτομα στην εξωτερίκευση του θυμού με ήπιο και πολιτισμένο τρόπο και στην ικανότητα διαπραγμάτευσης και συμβιβασμού. Υπάρχουν ενδείξεις ότι αυτού του είδους η εκπαίδευση συμβάλλει σημαντικά στη μείωση της επιθετικότητας. (Κοκκινάκη,2005)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

2.1. Είδος Έρευνας

Στην εργασία αυτή επιλέχθηκε να χρησιμοποιηθεί η ποιοτική έρευνα για την συγκέντρωση ποιοτικών και όχι ποσοτικών στοιχείων, δίνοντας έμφαση στην υποκειμενική προσέγγιση του θέματος προς διερεύνηση. Σύμφωνα με τον Ιωσηφίδη (2003), η ποιοτική έρευνα προσπαθεί να ανακαλύψει την αιτιακή σχέση μεταξύ των φαινομένων και των παραγόντων δημιουργίας τους, αλλά και τις αντιδράσεις των ανθρώπων ως προς τα φαινόμενα αυτά (Ιωσηφίδης, 2003).

Επιπλέον, αυτή η επιλογή έγινε λόγω της ανθρωπολογικής φύσης του θέματος προς διερεύνηση, αλλά και του μικρού δείγματος που θα μπορούσαμε να έχουμε στη διάθεσή μας. Ακόμη, μέσω της ποιοτικής έρευνας παρέχεται η δυνατότητα όταν προκύπτουν νέα δεδομένα κατά τη διάρκεια της συνέντευξης ο ερευνητής να τα λάβει υπόψη του και να τα χρησιμοποιήσει για την εξέλιξη της έρευνας. (Robson, 2007).

Μέσω της ποιοτικής έρευνας, λοιπόν, συγκεντρώνονται συγκεκριμένες απαντήσεις, εκπορευόμενες από μια συγκεκριμένη ομάδα ανθρώπων (στην παρούσα μελέτη η ομάδα αυτή είναι επιστήμονες – επαγγελματίες) με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, η οποία έχει οριστεί για λόγους που θα αναφερθούν παρακάτω. Με αυτόν τον τρόπο, ελαχιστοποιείται ο κίνδυνος να ερωτηθούν άσχετοι με το θέμα της έρευνας.

2.2. Σκοπός

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να διερευνηθούν οι απόψεις των εκπαιδευτικών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, σχετικά με το φαινόμενο της επιθετικότητας των εφήβων στο σχολείο.

2.3. Στόχοι Έρευνας

Στόχοι της έρευνας αυτής είναι να διερευνηθούν:

Στόχοι της έρευνας αυτής είναι να διερευνηθούν:

§ Το φαινόμενο της επιθετικότητας στα σχολεία.

§ Τα αίτια του φαινομένου.

§ Οι τρόποι αντιμετώπισης της επιθετικότητας

Οι απόψεις των εκπαιδευτικών για την πρόληψη του φαινομένου της επιθετικότητας.

Οι απόψεις των εκπαιδευτικών για την αντιμετώπιση του φαινομένου της επιθετικότητας.

Ο βαθμός συνεργασίας σχολείου- οικογένειας για την πρόληψη και αντιμετώπιση του φαινομένου.

Η αναγκαιότητα συνεργασίας με ειδικούς (όπως οι Κοινωνικοί Λειτουργοί) για την αντιμετώπιση του φαινομένου.

2.4. Πλεονεκτήματα και Μειονεκτήματα της έρευνας

2.4.1 Πλεονεκτήματα

1. Μέσω της ποιοτικής έρευνας διερευνάται το ζήτημα εις βάθος
2. Υπάρχει η πιθανότητα να οδηγήσει στην εξέταση διαδικασιών, φαινομένων και συμπεριφορών που δεν είχαν προνοηθεί από πριν
3. Καταγράφονται οι προσωπικές απόψεις των ατόμων που εμπλέκονται άμεσα με το υπό διερεύνηση θέμα. Κάτι τέτοιο δε θα μπορούσε να επιτευχθεί μέσω της στατιστικής και των ποσοτικών στοιχείων, ως χαρακτηριστικών της ποσοτικής έρευνας.
4. Αποφεύγονται οι a priori κρίσεις.
5. Δίνει τη δυνατότητα στον ερευνητή να διευκρινίσει τις απαντήσεις που δίνει ο συνεντευξιαζόμενος (Ιωσηφίδης, 2003).

2.4.2 Μειονεκτήματα

1. Η ποιοτική έρευνα μελετά συνήθως μικρό δείγμα
2. Τα δεδομένα συλλογής δεν μπορούν να γενικευθούν ή να συγκριθούν
3. Η ποιοτική έρευνα ταυτίζεται με το προσωπικό ύφος και αντιλήψεις του ερευνητή, αλλά κυρίως από την ικανότητα επικοινωνίας του με τον ερωτώμενο.
4. Τα χαρακτηριστικά του υπό μελέτη φαινομένου μπορεί να τροποποιηθούν με την συμμετοχή ή την εμπλοκή του ερευνητή (Ιωσηφίδης, 2003)

2.5. Μέθοδος διεξαγωγής έρευνας και ερευνητικό εργαλείο

Στην παρούσα έρευνα επιλέχθηκε η συνέντευξη ως μέσο συλλογής υλικού. Λέγοντας συνέντευξη, ορίζεται η προσωπική επαφή με το συμμετέχοντα- ερωτώμενο, με σκοπό τη διερεύνηση, κατανόηση και εις βάθος ανάλυση των απόψεων του. Είναι μία σκόπιμη συζήτηση μεταξύ δύο ή περισσότερων ατόμων. Μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως κύριο μέσο συλλογής δεδομένων που έχουν άμεση σχέση με τα αντικείμενα της έρευνας (γνώσεις, πληροφόρηση, αξίες, προτιμήσεις, στάσεις, πεποιθήσεις) για τον έλεγχο υποθέσεων ή την υπόδειξη νέων (Ζαφειρόπουλος, 2005).

Η συνέντευξη δεν επιδέχεται ποσοτική ανάλυση και σκοπός της είναι να διερευνηθεί ένα φαινόμενο λαμβάνοντας την εμπειρία και την γνώση του ερωτώμενου (Ζαφειρόπουλος, 2005). Τα εναλλακτικά είδη της συνέντευξης είναι η δομημένη, η ημιδομημένη και η αδόμητη μορφή συνέντευξης. Οι συνεντεύξεις που έγιναν για τη διεξαγωγή αυτής της έρευνας είχαν ημιδομημένη μορφή. Αυτός ο τύπος συνέντευξης χρησιμοποιείται ευρέως στα ευέλικτα σχέδια, είτε ως αποκλειστική μέθοδος, είτε σε συνδυασμό με άλλες μεθόδους. Είναι και αυτή μια συνέντευξη αποκρινόμενων. Οι συνεντευκτές είναι εφοδιασμένοι με έναν κατάλογο θεμάτων, στα οποία επιθυμούν να πάρουν αποκρίσεις. Έχουν, ωστόσο, μεγαλύτερη ελευθερία στη σειρά που θέτουν τις ερωτήσεις, στην ακριβή διατύπωσή τους και στο πόσο χρόνο και προσοχή αφιερώνουν στα διάφορα θέματα. Το σχέδιο της συνέντευξης μπορεί να είναι απλούστερο από εκείνο της δομημένης συνέντευξης. (Robson, 2007)

Οι ημιδομημένες συνεντεύξεις χαρακτηρίζονται από ένα σύνολο προκαθορισμένων ερωτήσεων. (Ιωσηφίσης, 2003). Η διάταξή τους μπορεί

να τροποποιηθεί, ανάλογα με την αντίληψη του συνεντευκτή σχετικά με το τι φαίνεται καταλληλότερο. Η διατύπωση της ερώτησης μπορεί να αλλάξει και να δοθούν εξηγήσεις. Συγκεκριμένες ερωτήσεις που φαίνονται ακατάλληλες για κάποιο συγκεκριμένο ερωτώμενο μπορούν να παραληφθούν, ή να περιληφθούν πρόσθετες ερωτήσεις. (Robson, 2007).

Οι συνεντεύξεις που θα πραγματοποιηθούν θα είναι πρόσωπο με πρόσωπο και σύμφωνα με τον Colin Robson (2007) το σχέδιο της συνέντευξης θα περιλαμβάνει τα ακόλουθα:

- Εισαγωγικά σχόλια
- Κατάλογο από επικεφαλίδες θεμάτων και, πιθανά βασικές ερωτήσεις για να τεθούν υπό αυτές τις επικεφαλίδες
- Ένα σύνολο από σχετικές διερευνητικές ερωτήσεις
- Καταληκτικά σχόλια (Robson, 2007, σελ. 330).

2.6. Πληθυσμός

Ο πληθυσμός της έρευνας είναι το σύνολο των ανθρώπων για χάρη των οποίων γίνεται η έρευνα. Σε αυτό το σύνολο αναφέρονται τα συμπεράσματα της έρευνας. Ο πληθυσμός δεν συμμετέχει ολόκληρος στην έρευνα, αλλά από αυτόν επιλέγεται ένα δείγμα, στο οποίο πραγματοποιείται η έρευνα (Cohen & Manion, 1997).

Στην παρούσα έρευνα που διεξάγεται σε Γυμνάσια Αθήνας, Πάτρας και Λαμίας, κατά την περίοδο (...), ως πληθυσμός ορίζονται οι εκπαιδευτικοί της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

2.7. Δείγμα

Ο όρος δείγμα ορίζει τις «μονάδες που επιλέγονται για να συμπεριληφθούν σε μία μελέτη. Ο όρος υποδηλώνει ότι το δείγμα επιλέγεται από έναν ευρύτερο πληθυσμό» (Robson, 2007). Το δείγμα μιας έρευνας πρέπει να είναι αντιπροσωπευτικό του πληθυσμού, να έχει δηλαδή τα ίδια ποιοτικά χαρακτηριστικά με αυτόν (Cohen, Manion, 1997).

Στην παρούσα έρευνα, η οποία διεξάγεται στα Γυμνάσια της Αθήνας, Πάτρας και Λαμίας, το διάστημα Ιανουαρίου- Ιουνίου 2011, το δείγμα θα αποτελέσουν οι εκπαιδευτικοί της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που κάνουν μάθημα σε παιδιά ηλικίας 12-14 χρόνων και έχουν πάνω από τρεις διδακτικές ώρες τη μέρα.

Το είδος δειγματοληψίας με βάση τη μέθοδο που ακολουθήθηκε ήταν η σκόπιμη δειγματοληψία. Σύμφωνα με τον Robson (2007) «η αρχή για την επιλογή στη σκόπιμη δειγματοληψία είναι η κρίση του ερευνητή για το τι είναι τυπικό ή έχει ενδιαφέρον. Δομείται ένα δείγμα που δίνει τη δυνατότητα στην ερευνήτρια να ικανοποιήσει τις εξειδικευμένες ανάγκες της σε ένα πρόγραμμα» (Robson, 2007).

2.8 Εργαλείο συλλογής στοιχείων- Άξονες

Η συλλογή των στοιχείων της έρευνας θα γίνει με τη χρήση ημιδομημένης συνέντευξης. Η επιλογή αυτού του εργαλείου έγινε, αφού αποτελεί κύριο μέσο συλλογής πληροφοριών που έχουν άμεση σχέση με τα αντικείμενα της έρευνας. Πιο συγκεκριμένα, στόχο αποτελεί η καταγραφή των γνώσεων ή πληροφοριών, αξιών και προτιμήσεων και των στάσεων και των πεποιθήσεων.

Οι συνεντεύξεις, σύμφωνα με τον C. Robson (2007): «προσφέρουν τη δυνατότητα τροποποίησης της διερευνητικής κατεύθυνσης δίνοντας συνέχεια σε ενδιαφέρουσες αποκρίσεις και διερευνώντας υποκείμενα κίνητρα με έναν τρόπο που δεν είναι εφικτός με ερωτηματολόγια δια του ταχυδρομείου και τα άλλα αυτοσυμπληρούμενα ερωτηματολόγια. Μη λεκτικές ενδείξεις μπορεί να μας δώσουν μηνύματα που μας βοηθούν στην κατανόηση των προφορικών αποκρίσεων, πιθανά αλλάζοντας ή ακόμη, σε ακραίες περιπτώσεις, αντιστρέφοντας το νόημά τους. Η έλλειψη τυποποίησης που υπονοείται αναπόφευκτα εγείρει ανησυχίες σχετικά με την αξιοπιστία».(Robson, 2007)

Αν και η συνέντευξη δεν είναι σε καμία περίπτωση μια εύκολη επιλογή ως τεχνική συλλογής δεδομένων (κάτι που δείχνει για ακόμη μια φορά ότι φαινομενικά «εύκολες» τεχνικές που δίνουν έμφαση σε ποιοτικά δεδομένα είναι πολύ δύσκολο να χρησιμοποιηθούν σωστά), παρέχει ωστόσο τη δυνατότητα να παραχθεί πλούσιο και πολύ διαφωτιστικό υλικό. (Robson, 2007)

Επιπλέον, μια συνέντευξη:

- είναι χρονοβόρα.
- Η ίδια η συνεδρία της μπορεί προφανώς να ποικίλει σε διάρκεια.
- Όλες οι συνεντεύξεις απαιτούν προσεκτική προετοιμασία.
- Οι μαγνητοφωνήσεις, αν χρησιμοποιηθούν, απαιτούν συνολική ή μερική απομαγνητοφώνηση.
- Ο προγραμματισμός και ο προϋπολογισμός του χρόνου αποτελούν μία κρίσιμη ικανότητα για μια επιτυχημένη διερεύνηση που διεξάγεται σε πραγματικές συνθήκες. (Robson, 2007).

Οι άξονες της συνέντευξης είναι οι ακόλουθοι:

- Άξονας 1: Η γνώση του φαινομένου της επιθετικότητας.
- Άξονας 2: Πρόληψη.
- Άξονας 3: Αντιμετώπιση.
- Άξονας 4: Ο ρόλος του ειδικού.
- Άξονας 5: Συνεργασία σχολείου- οικογένειας.

2.9. Χώρος και χρόνος της έρευνας

Το χρονικό διάστημα που διήρκεσε η έρευνα είναι τέσσερις μήνες. Η έρευνα ξεκίνησε τον Ιανουάριο. Η συλλογή δεδομένων πραγματοποιήθηκε κατά το β' τρίμηνο του σχολικού έτους και ολοκληρώθηκε στα τέλη Μαρτίου. Η ανάλυση απαντήσεων πραγματοποιήθηκε τον Μάιο και η τελική έκθεση της έρευνας ήταν έτοιμη τον Ιούνιο του 2011.

Ο χώρος υλοποίησης της έρευνας είναι τα Γυμνάσια της Αθήνας, Πάτρας και της Λαμίας, καθώς η έρευνα απευθύνεται σε εκπαιδευτικούς, οι οποίοι διδάσκουν σε εφήβους 12-14 χρονών.

2.10. Θέματα δεοντολογίας στην ποιοτική κοινωνική έρευνα

Κάθε κοινωνικός επιστήμονας, ο οποίος διεξάγει μία έρευνα έχει ευθύνη τόσο απέναντι στην επιστήμη την οποία υπηρετεί, όσο και στα υποκείμενα που συμμετέχουν στην έρευνα που πραγματοποιεί (Cohen & Manion, 1997). Όπως τονίζει και ο Ιωσηφίδης Θ. (2003) θέματα ηθικής και δεοντολογίας ανακύπτουν σε όλα τα είδη κοινωνικής έρευνας είτε αυτή είναι ποιοτική, είτε ποσοτική (Ιωσηφίδης, 2003). Η δεοντολογία μπορεί να οριστεί ως «ένα ζήτημα πρωταρχικής ευαισθησίας απέναντι στα δικαιώματα των άλλων. Η δεοντολογία περιορίζει τις επιλογές που μπορούμε να κάνουμε κατά την αναζήτηση της αλήθειας. Η δεοντολογία λέει ότι, ενώ η αλήθεια είναι καλή, ο σεβασμός της ανθρώπινης φύσης αφήνει σε κάποιον ερωτηματικά για την ανθρώπινη φύση» (Cohen & Manion, 1997, σελ.487).

Ένα δεοντολογικό ζήτημα που λήφθηκε υπόψιν ήταν το γεγονός του ατομικό απόρρητο, το οποίο αναφέρεται στις πληροφορίες που παρέχονται στους συμμετέχοντες και οι οποίες δεν πρέπει να αποκαλύπτουν την ταυτότητα των ερωτώμενων. Ακόμη, η διατύπωση κάθε ερώτησης έγινε με τέτοιο τρόπο ώστε να μην καθοδηγείται ο ερωτώμενος σε συγκεκριμένες απαντήσεις. Επιπροσθέτως, υπήρξε συνέπεια στην προκαθορισμένη συνάντηση, αλλά και στο χρόνο που είχε δοθεί από τον επαγγελματία.(Robson, 2007).

2.11. Εγκυρότητα

Η εγκυρότητα έχει σχέση με το πόσο σωστή είναι η εξαγωγή συμπερασμάτων που προκύπτει από την έρευνα. Επίσης έχει σχέση και με το όργανο μέτρησης της θεωρίας. Το όργανο μέτρησης πρέπει να καλύπτει αποκλειστικά την θεωρητική έννοια, για την οποία κατασκευάστηκε (Κυριαζή, 2005). Στην παρούσα έρευνα για την έγκυρη και σωστή διεξαγωγή των αποτελεσμάτων, οι συνεντεύξεις έγιναν σε εκπαιδευτικούς δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, που εργάζονται σε Γυμνάσια. Επιπλέον, για να εξασφαλισθεί η εγκυρότητα της έρευνας αλλά και να διασφαλισθούν οι δίχως παρεμβάσεις απαντήσεις των ερωτώμενων μετά το πέρας της συνέντευξης δόθηκαν στους ερωτώμενους οι σημειώσεις που κρατήθηκαν βάσει των απαντήσεων τους. Τις έλεγξαν ώστε να επιβεβαιωθεί ότι δεν προσθαφαιρέθηκε κάτι από αυτό που είπαν και εν συνεχεία δόθηκε η συγκατάθεση τους ώστε να χρησιμοποιηθούν τα στοιχεία. (Robson, 2007 & Ιωσηφίδης, 2003).

2.12. Κριτήρια εισαγωγής και αποκλεισμού δεδομένων

Κριτήρια εισαγωγής στην έρευνα ήταν:

1. Να είναι εκπαιδευτικοί δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (Γυμνάσια)
2. Να είναι εκπαιδευτικοί με 3 διδακτικές ώρες ημερησίως
3. Να γίνεται απευθείας η συνέντευξη

Ενώ κριτήρια αποκλεισμού ήταν:

1. Να είναι εκπαιδευτικοί με λιγότερες από 3 διδακτικές ώρες ημερησίως
2. Να είναι εκπαιδευτικοί δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που διδάσκουν σε παιδιά άνω των 14 ετών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΜΕΘΟΔΟΣ ΠΟΙΟΤΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ

3.1. Μέθοδος Ανάλυσης

Στην παρούσα έρευνα θα χρησιμοποιηθεί η μέθοδος της θεμελιωμένης θεωρίας. «Η θεμελιωμένη θεωρία είναι μία ολοκληρωμένη προσέγγιση στις ποιοτικές μεθόδους κοινωνικής έρευνας που δεν αφορά μόνο στο μέρος της ανάλυσης των δεδομένων, αλλά και στις επιστημολογικές προϋποθέσεις της έρευνας, στις μεθόδους παραγωγής του ποιοτικού υλικού, στη χρήση της θεωρίας και στην παρουσίαση των αποτελεσμάτων» (Ιωσηφίδης & Σπυριδάκης, 2006, σελ.212). Είναι «μια προσέγγιση που τονίζει τη συστηματική ανακάλυψη θεωρίας από τα δεδομένα, έτσι ώστε οι θεωρίες να παραμένουν θεμελιωμένες στις παρατηρήσεις του κοινωνικού κόσμου, αντί να παράγονται αφηρημένα.» (Robson, 2007)

Η θεωρία είναι «θεμελιωμένη» υπό την έννοια ότι προέρχεται από την ίδια τη μελέτη. Είναι δημοφιλής στην έρευνα σε πολλά εφαρμοσμένα περιβάλλοντα και ιδιαίτερα σε εκείνα που σχετίζονται με την υγεία. Συνήθως χρησιμοποιούνται συνεντεύξεις, αλλά δεν αποκλείονται και άλλες μέθοδοι (περιλαμβανομένων εκείνων που παράγουν ποσοτικά δεδομένα). (Robson, 2007)

Μία μελέτη θεμελιωμένης θεωρίας επιχειρεί να παράγει μια θεωρία που σχετίζεται με τη συγκεκριμένη κατάσταση που αποτελεί το επίκεντρο της μελέτης. Αυτή η θεωρία είναι «θεμελιωμένη» στα δεδομένα που συγκεντρώνονται κατά τη διάρκεια της μελέτης, ιδιαίτερα στις ενέργειες, αλληλεπιδράσεις και διαδικασίες των εμπλεκόμενων ανθρώπων. Είναι στενά συνδεδεμένη με δύο Αμερικανούς Κοινωνιολόγους, τον Barney Glaser και τον Anselm Strauss. Η προσέγγισή τους διατυπώθηκε σε αντίδραση στην κοινωνιολογική στάση που επικρατούσε τη δεκαετία του 1960 και επέμεινε ότι οι μελέτες πρέπει να έχουν έναν αυστηρό «εκ των προτέρων» θεωρητικό προσανατολισμό. (Robson, 2007).

Η θεμελιωμένη θεωρία είναι τόσο μια στρατηγική διεξαγωγής έρευνας, όσο και ένα συγκεκριμένο υφος ανάλυσης των δεδομένων που προκύπτουν από αυτή την έρευνα. Καθεμιά από αυτές τις πτυχές ενέχει ένα συγκεκριμένο σύνολο διαδικασιών και τεχνικών. Δεν είναι καθαυτή μια θεωρία, εκτός ίσως υπό την έννοια ότι υποστηρίζει ότι η προτιμώμενη προσέγγιση στην ανάπτυξη θεωρίας είναι μέσω των δεδομένων που συλλέγονται. Αν και η θεμελιωμένη θεωρία συχνά παρουσιάζεται ως κατάλληλη για μελέτες που είναι αποκλειστικά ποιοτικές, δεν υπάρχει κανένας λόγος να μην περιληφθεί η συλλογή κάποιων ποσοτικών δεδομένων. Έχει αποδειχθεί ιδιαίτερα ελκυστική σε νέα και εφαρμοσμένα πεδία, όπου οι προϋπάρχουσες θεωρίες είναι συχνά δύσκολο να βρεθούν (Robson, 2007)

Οι θεωρητικές υποθέσεις δεν προηγούνται αλλά έπονται της εμπειρικής έρευνας, με άλλα λόγια η κατασκευή της θεωρίας βασίζεται και θεμελιώνεται στα εμπειρικά δεδομένα. Στόχος της θεμελιωμένης προσέγγισης δεν είναι η επιβεβαίωση ή η διάψευση υποθέσεων στο ερευνητικό πεδίο αλλά η διατύπωση θεωρητικών προτάσεων που ερμηνεύουν κοινωνικές διαδικασίες και φαινόμενα μέσα σε συγκεκριμένα χωρικά, κοινωνικά και πολιτισμικά πλαίσια και προκύπτουν από τα εμπειρικά δεδομένα (Bohm, 2004).

Η Collaizi (1978) εισάγει την έννοια των παραμέτρων – αξόνων της ανάλυσης των δεδομένων της έρευνας. Ο στόχος είναι να δημιουργηθεί μία θεωρία που να εξηγεί τι είναι κεντρικό στα δεδομένα. Στην παρούσα έρευνα κεντρικό πυρήνα αποτέλεσε η επιθετικότητα των εφήβων που παρατηρείται στη σχολική κοινότητα. Για την επίτευξη της έρευνας επιλέχθηκαν τέσσερις βασικοί άξονες που είχαν ως βάση τους τον κεντρικό πυρήνα της έρευνας. Αναλυτικότερα διαιρέθηκαν οι ερωτήσεις, βάσει των οποίων φτιάχτηκε το ερωτηματολόγιο. Τα αποτελέσματα της έρευνας δομήθηκαν μέσω της αλληλεπίδρασης των ερωτήσεων- αξόνων με την κεντρική κατηγορία. Η μέθοδος αυτή ονομάζεται συνεχής σύγκριση (constant comparison), όπου «στοχεύει κυρίως στην παραγωγή της θεωρίας και θεωρητικών υποθέσεων και διατρέχει όλες τις φάσεις της ποιοτικής έρευνας που επηρεάζεται από τη θεμελιωμένη οπτική» (Ιωσηφίδης & Σπυριδάκης, 2006)

3.2. Ανάλυση δεδομένων

Άξονας 1: Η γνώση του φαινομένου της επιθετικότητας.

Στον πρώτο άξονα οι ερωτώμενοι κλήθηκαν να απαντήσουν αν κατά τη γνώμη τους ένας εκπαιδευτικός θα πρέπει να γνωρίζει σχετικά με το φαινόμενο της επιθετικότητας των εφήβων, για τη σωστή άσκηση του επαγγέλματός του. Όλοι οι εκπαιδευτικοί ήταν θετικοί. Όλοι απάντησαν πως ένας εκπαιδευτικός, για τη σωστή άσκηση του επαγγέλματός του, θα πρέπει να γνωρίζει πολλά πράγματα που δεν αφορούν το μάθημα που κάνει συγκεκριμένα, όπως είναι και το φαινόμενο της επιθετικότητας. Να μπορεί να προσεγγίζει πιο εύκολα τα παιδιά που εκδηλώνουν μια τέτοιου είδους συμπεριφορά και να είναι σε θέση να την ελαχιστοποιήσει και να την καταπραΰνει, μέχρι το σημείο που αυτό είναι εφικτό. το επίπεδο συναισθήματος που νιώθουν οι μαθητές με προβλήματα όρασης όταν εισάγονται στο σχολείο.

Σε ένα άλλο υποεπίπεδο της ίδιας θεματικής ενότητας, οι ερωτώμενοι κλήθηκαν να απαντήσουν στο αν έχουν παρακολουθήσει εκπαιδευτικά σεμινάρια με θέμα την επιθετικότητα των εφήβων. Στην συγκεκριμένη ερώτηση οι έξι από τους δεκα εκπαιδευτικούς δεν είχαν παρακολουθήσει κάποιο σεμινάριο, ενώ οι υπόλοιποι τέσσερις εκπαιδευτικοί, σε κάποια φάση της επαγγελματικής τους πορείας έχουν παρακολουθήσει σεμινάρια σχετικά με την επιθετικότητα.

Στην τρίτη θεματική ενότητα τέθηκε το ζήτημα αν θα πρέπει να παρακολουθούνται υποχρεωτικά από όλους τους εκπαιδευτικούς σεμινάρια με θέμα την επιθετικότητα. Οι οκτώ απάντησαν θετικά, θεωρώντας πως «σε πρώτη φάση είναι μια ευκαιρία για ευαισθητοποίηση των εκπαιδευτικών στο εν λόγω θέμα», ωστόσο «είναι στην κρίση του κάθε εκπαιδευτικού στο αν θα χρησιμοποιήσει ουσιαστικά τις παρεχόμενες γνώσεις, ώστε να επιτύχει την αναγνώριση και την αντιμετώπιση του φαινομένου». Οι υπόλοιποι δύο ήταν αντίθετοι,

υποστηρίζοντας πως αν δεν έχει θέληση ο ίδιος ο εκπαιδευτικός να ενημερωθεί για το θέμα, ακόμα και αν τον υποχρεώσουν δεν θα υπάρχει ουσιαστικό αποτέλεσμα.

Άξονας 2: Πρόληψη.

Στον δεύτερο άξονα τέθηκε η ερώτηση για το ποιος θα πρέπει να είναι ο ρόλος του σχολείου στον τομέα της πρόληψης του φαινομένου της επιθετικότητας. Στο συγκεκριμένο ερώτημα υπήρξαν πολλές και διαφορετικές απόψεις. Υποστηρίχθηκε ότι «ο ρόλος του σχολείου πρέπει να είναι κατασταλτικός, χρησιμοποιώντας την τιμωρία ως μέσο για την πρόληψη του φαινομένου».

Αναφέρθηκε επίσης, ότι «το σχολείο πρέπει να επιβάλλει κανόνες, με την προϋπόθεση να υπάρχει κοινή πορεία πλεύσης με την οικογένεια. Ακόμη ότι το σχολείο μπορεί να βοηθήσει με τη σωστή ενημέρωση των μαθητών για τα επακόλουθα μιας τέτοιας συμπεριφοράς». Επισημάνθηκε πως «αν δεν δημιουργηθούν κάποιες προϋποθέσεις, οι οποίες έχουν να κάνουν κυρίως με την οργάνωση του σχολείου, δεν μπορεί το σχολείο να είναι επαρκές στο ρόλο του για την πρόληψη του φαινομένου». Τέλος, τονίσθηκε ότι «ο ρόλος του σχολείου είναι μηδαμινός, διότι δεν υπάρχουν τα μέσα, οι κατάλληλες ειδικότητες ή έστω η σωστή επιμόρφωση των καθηγητών».

Στην δεύτερη ερώτηση για το αν οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να επιφορτιστούν και με αυτόν τον ρόλο, οι απαντήσεις ήταν θετικές, πιστεύοντας ότι ένας εκπαιδευτικός, για να ασκήσει σωστά το λειτούργημά του ως παιδαγωγός, είναι δεδομένο ότι έχει και αυτόν τον ρόλο, αρκεί να υπάρχει άμεση επικοινωνία και συνεργασία με το οικογενειακό περιβάλλον.

Η τρίτη ερώτηση για το αν οι εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι για την πρόληψη του φαινομένου της επιθετικότητας είναι απαραίτητη η υποστήριξη από εξειδικευμένο επαγγελματία απαντήθηκε από την πλειοψηφία καταφατικά, μιας και οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί υποστήριξαν πως αφενός δεν έχουν εξειδικευτεί για να χειριστούν τέτοιου είδους καταστάσεις και αφετέρου νιώθουν και οι ίδιοι αβοήθητοι όταν αντιμετωπίζουν τέτοιου είδους προβλήματα εντελώς μόνοι τους. Μόνο ένας ανέφερε ότι οι επαγγελματίες δεν μπορούν να βοηθήσουν, γιατί λύνουν το πρόβλημα θεωρητικά και όχι πρακτικά και επί της ουσίας.

Άξονας 3: Αντιμετώπιση.

Στην πρώτη ερώτηση του άξονα αυτού, που αναφερόταν στο ρόλο του σχολείου στην αντιμετώπιση του φαινομένου, υπήρξε διχογνωμία. Ορισμένοι εκπαιδευτικοί είπαν ότι «χρειάζεται το σχολείο να συνεργάζεται με ειδικούς, ούτως ώστε το φαινόμενο να αντιμετωπίζεται με το σωστό τρόπο». Ανέφεραν επίσης ότι «μια πιο φιλική σχέση μεταξύ εκπαιδευτικών και μαθητών, σε λογικά πλαίσια, θα μπορούσε να κάνει το σχολείο πιο αποτελεσματικό στην αντιμετώπιση του φαινομένου» και πως «όταν εμφανίζεται ένα τέτοιο φαινόμενο το σχολείο θα πρέπει να λειτουργεί όσο πιο άμεσα γίνεται, πάντοτε με τη συνεργασία και του συλλόγου γονέων».

Στην δεύτερη ερώτηση για το αν οι εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι είναι κατάλληλα καταρτισμένοι για να αντιμετωπίσουν το φαινόμενο, όλοι οι εκπαιδευτικοί απάντησαν ότι δεν είναι καταρτισμένοι πλήρως και πως ακόμα και αν έχουν ασχοληθεί σε θεωρητικό επίπεδο, στην πράξη είναι εντελώς διαφορετικά τα πράγματα. Οι περισσότεροι δε από αυτούς υποστήριξαν πως μόνο ένας εξειδικευμένος επαγγελματίας, ο οποίος έχει αντιμετωπίσει τέτοιου είδους φαινόμενα στην πράξη, μπορεί να είναι πλήρως αποτελεσματικός.

Η τρίτη ερώτηση που αναφέρεται στο αν είναι απαραίτητη η συνεργασία του σχολείου με εξειδικευμένο επαγγελματία απαντήθηκε καταφατικά από όλους σχεδόν τους εκπαιδευτικούς, χωρίς να λείπουν και αρνητικές απαντήσεις.

Άξονας 4: Ο ρόλος του ειδικού.

Ο τέταρτος άξονας ξεκίνησε με την ερώτηση αν είναι επαρκής η παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών, από ειδικευμένο προσωπικό, το σχολικό περιβάλλον, για την πρόληψη της επιθετικότητας. Όλοι οι εκπαιδευτικοί στην παραπάνω ερώτηση απάντησαν πως «είναι εντελώς ανεπαρκής η παροχή τέτοιων υπηρεσιών και πως δεν υπάρχει καν υποδομή για να τις στηρίξει». Η ίδια απάντηση δόθηκε και για την τρίτη ερώτηση του άξονα που αναφέρεται στην παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών. Από ειδικευμένο προσωπικό, το σχολικό περιβάλλον, για την αντιμετώπιση της επιθετικότητας. Βέβαια, υποστηρίχθηκε ότι η πλειονότητα των εκπαιδευτικών είναι σχετικά αδιάφορη για το θέμα και πως αν υπήρχε διάθεση από τους ίδιους, τα πράγματα θα μπορούσαν να είναι καλύτερα, τηρουμένων των αναλογιών.

Η δεύτερη ερώτηση για το αν θεωρούν απαραίτητη την ύπαρξη ενός εξειδικευμένου επαγγελματία στο χώρο του σχολείου, συγκέντρωσε ομοφωνία θετικών απαντήσεων, εκτός από μια αρνητική απάντηση, στην οποία αναφέρθηκε ότι «ένας εξειδικευμένος επαγγελματίας, πέρα από θεωρητικές συμβουλές, δεν μπορεί να παρέχει λύση σε ουσιαστικό επίπεδο».

Άξονας 5: Συνεργασία σχολείου- οικογένειας.

Στην ερώτηση αν θεωρούν απαραίτητη τη συμμετοχή της οικογένειας για την αντιμετώπιση του φαινομένου και αν ναι, πόσο, όλοι οι εκπαιδευτικοί απάντησαν θετικά, θεωρώντας πως «μόνο με τη συμμετοχή της οικογένειας μπορεί να βρεθεί λύση, αφού ένα πρόβλημα που εκδηλώνεται στο χώρο του σχολείου, έχει τη βάση του στην οικογένεια. Άρα, ως εκ τούτου, το πρόβλημα δεν αφορά μόνο το σχολείο».

Στην ερώτηση αν είναι σημαντική η ενιαία αντιμετώπιση της επιθετικής συμπεριφοράς από την οικογένεια και τους εκπαιδευτικούς και αν ναι, πόσο, επίσης όλοι οι εκπαιδευτικοί απάντησαν καταφατικά, με την προϋπόθεση βέβαια «να υπάρχει μια σχετική αυτονομία μέσα στους δύο φορείς, δηλαδή δεν πρέπει το σχολείο να υποτάσσεται στις αντιλήψεις της οικογένειας, αλλά θα πρέπει να ασκεί μια αμερόληπτη κριτική». Ένας ακόμη λόγος που είναι θετικοί σε μια τέτοια συνεργασία, είναι πως «μια παρέμβαση αν ξεκινήσει και παραμείνει μονόπλευρη, θα είναι εντελώς αναποτελεσματική. Πρέπει, δηλαδή, να δημιουργηθεί μια σχέση αλληλεπίδρασης, έτσι ώστε, να αποτραπούν τέτοιου είδους συμπεριφορές».

Στην τελευταία ερώτηση για το αν η αποχή της οικογένειας μπορεί να συμβάλλει αρνητικά, όλοι συμφώνησαν πως αναμφισβήτητα αυτό λειτουργεί αρνητικά, αφού η αρχή των προβλημάτων είναι το σπίτι. Αν δεν συνεργαστούν γονείς με εκπαιδευτικούς, δεν θα βρεθεί ποτέ ο πυρήνας του προβλήματος, άρα ούτε και η λύση του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ

4.1.Συμπεράσματα

Βάσει της βιβλιογραφικής επισκόπησης και της έρευνας που πραγματοποιήθηκε, το κύριο συμπέρασμα είναι ότι οι εκπαιδευτικοί επιβεβαίωσαν την ύπαρξη και τη σημαντικότητα του προβλήματος, έχουν ορισμένη γνώση πάνω στο συγκεκριμένο θέμα, ωστόσο δήλωσαν πως δεν θεωρούν ότι είναι κατάλληλα καταρτισμένοι και προετοιμασμένοι, ώστε να χειριστούν και να αντιμετωπίσουν τέτοιου είδους καταστάσεις, όπως επίσης δεν θεωρούν ότι χρειάζεται να επιφορτιστούν και με αυτόν τον ρόλο.

Ένα άλλο συμπέρασμα που προκύπτει από τα παραπάνω είναι η απαραίτητη ύπαρξη επαγγελματιών, ειδικών σε τέτοια θέματα (όπως ψυχολόγοι και κοινωνικοί λειτουργοί), ως μόνιμο προσωπικό στο χώρο του σχολείου, έτσι ώστε να υπάρχει ο ανάλογος χειρισμός και η αντιμετώπιση των προβλημάτων επιθετικότητας.

Τέλος, η οικογένεια παίζει τον πιο σημαντικό ρόλο τόσο στην πρόληψη, όσο και στην αντιμετώπιση του φαινομένου, γι αυτό και είναι απαραίτητη η συνεργασία της με το σχολείο, αφού χωρίς ενιαία και κοινή κατεύθυνση δράσης, δεν μπορεί να υπάρξει ικανοποιητικό αποτέλεσμα.

Μέσα από την έρευνα αυτή έγινε προσπάθεια να αναδειχθεί το πρόβλημα της σχολικής επιθετικότητας και με τη βοήθεια των απόψεων των εκπαιδευτικών παρουσιάστηκαν αρκετές πτυχές του. Φυσικά το πρόβλημα δεν έχει μια υλιστική προσέγγιση. Η αλλαγή στον τρόπο λειτουργίας και διαχείρισης τέτοιων θεμάτων στα σχολεία είναι πολυεπίπεδη και ποικιλόμορφη. Γι αυτό και είναι σημαντικό οι

εκπαιδευτικοί, οι επαγγελματίες ειδικοί και η οικογένεια να βρίσκονται σε αρμονική συνεργασία για την πρόληψη και αντιμετώπιση επιθετικών συμπεριφορών.

4.2. Προτάσεις για μελλοντικές έρευνες

Παρακάτω παραθέτονται ορισμένες προτάσεις για μελλοντικές έρευνες, σχετικές με το φαινόμενο της επιθετικότητας στο σχολείο. Συγκεκριμένα, θα ήταν δυνατή η διερεύνηση:

- Ø Των απόψεων των γονέων για την επιθετικότητα των εφήβων στο σχολείο
- Ø Των απόψεων των γονέων για τη συνεργασία σχολείου-οικογένειας στην πρόληψη ή την αντιμετώπιση του φαινομένου της επιθετικότητας
- Ø Των απόψεων ειδικών (ψυχολόγων, κοινωνικών λειτουργών) για το φαινόμενο της επιθετικότητας και για τη σημαντικότητα της συνεργασίας οικογένειας- σχολείου στην πρόληψη και αντιμετώπιση
- Ø Των επιπτώσεων του φαινομένου της επιθετικότητας στα παιδιά και εφήβους.

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ατλάνης Π., Κατσαρού Φ., Κουτσουκλένης Χ. (2002). Στοιχεία Κοινωνικής Πρόνοιας. Αθήνα: Εκδ. Λιβάνη.
- Cohen, L. et Manion, L. (1997). *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Ζαφειρόπουλος, Κ. (2005). *Πως γίνεται μια επιστημονική εργασία: Επιστημονική έρευνα και συγγραφή εργασιών*. Αθήνα: Κριτική.
- Ιωσηφίδης, Θ.(2003). *Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Κριτική.
- Ιωσηφίδης, Θ., Σπυριδάκης, Μ. (2006). *Ποιοτική και κοινωνική έρευνα: Μεθοδολογικές προσεγγίσεις και ανάλυση δεδομένων*. Αθήνα: Κριτική.
- Καλλινικάκη,Θ. (2011). *Ποιοτικές μέθοδοι στην έρευνα της Κοινωνικής Εργασίας*. Αθήνα: Τόπος.
- Κοκκινάκη Φ. (2005). *Κοινωνική Ψυχολογία: Εισαγωγή στη Μελέτη της Κοινωνικής Συμπεριφοράς*. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Robson, C. (2007). *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου: Ένα μέσον για κοινωνικούς επιστήμονες και επαγγελματίες ερευνητές*. Αθήνα: Gutenberg
- Σταθόπουλος Π, (2005). *Κοινοτική Εργασία "Θεωρητική προσέγγιση"*, Αθήνα: εκδ. Παπαζήσης
- Tucker N, (1999). *Εφηβεία ,Ωριμότητα και Τρίτη ηλικία*. Επόπτης ελλην. εκδ. Παρασκευόπουλος Ν, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Bohm, A. (2004). *Theoretical coding: Text analysis in grounded theory*. London: Sage.
- Collaizi, A.M. (1978). *Social analysis*. Edited: Chicago Press

ΔΙΚΤΥΑΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

Βερνάδος Μ., (2003), Η επιθετικότητα του παιδιού στο σχολείο και στην οικογένεια

<http://www.specialeducation.gr/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=154>

Φροσύνης Α., Λαμπής Σ., Μπούκικας Κ., (2007), Ο Ρόλος του Σχολείου στην Πρόληψη του Φαινομένου της Παιδικής Επιθετικότητας

http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:TGviaKTyOWwJ:www.prevention.gr/images/uploads/Rolos_tou%2520Sxoleiou_sthn_prolipsi_epithetiko.doc+%CF%83%CF%87%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CE%AE+%CE%B5%CF%80%CE%B9%CE%B8%CE%B5%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1&hl=el&gl=gr&pid=bl&srcid=ADGEESjFO1xM1qcY6LIUNuIM8XMdL7Pa3VhfaODqkXChIbAXJ3wQDIqolpBAsL48snIXLFPxUokGr6EGvrr6FMaet9ixvwBzEcHeKTaATEHgfhVe7aqB4Lz9EMVCU3xug6W2lS5P70jN&sig=AHIEtbTapzzX8omt0HnP-QwJ3nNR-Zo1tQ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α΄

ΑΞΟΝΕΣ ΤΗΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

Δημογραφικά στοιχεία:

Οι ερωτήσεις που περιλαμβάνονται στα δημογραφικά στοιχεία έχουν να κάνουν με τα εξής:

1. Τι ηλικία έχουν οι ερωτώμενοι.
2. Αν είναι παντρεμένοι και αν έχουν παιδιά.
3. Πόσα χρόνια διδάσκουν.
4. Αν έχουν στο ενεργητικό τους κάποιο μεταπτυχιακό ή κάποια άλλη εξειδίκευση, πάνω στο αντικείμενό τους ή γύρω από αυτό.

Ερωτήσεις:

Άξονας 1: Η γνώση του φαινομένου της επιθετικότητας.

Στον πρώτο άξονα περιλαμβάνονται οι εξής ερωτήσεις:

1. Αν κατά τη γνώμη τους οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να γνωρίζουν σχετικά με το φαινόμενο της επιθετικότητας των εφήβων, για τη σωστή άσκηση του επαγγέλματός τους.
2. Αν έχουν παρακολουθήσει κάποιο σεμινάριο με θέμα την επιθετικότητα των εφήβων.
3. Κατα πόσο πιστεύουν ότι τα σεμινάρια με θέμα την επιθετικότητα των εφήβων πρέπει να παρακολουθούνται υποχρεωτικά από όλους τους εκπαιδευτικούς.

Άξονας 2: Πρόληψη.

Ο δεύτερος άξονας περιλαμβάνει τις ερωτήσεις:

4. Ποιος, πιστεύουν οι εκπαιδευτικοί, πως πρέπει να είναι ο ρόλος του σχολείου στον τομέα της πρόληψης του φαινομένου.
5. Αν κατά τη γνώμη τους οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να επιφορτιστούν και με αυτόν το ρόλο.
6. Αν θεωρούν ότι για την πρόληψη του φαινομένου της επιθετικότητας των εφήβων θα ήταν απαραίτητη η υποστήριξη από εξειδικευμένο επαγγελματία (όπως Κοινωνικό Λειτουργό ή ψυχολόγο), στο σχολικό περιβάλλον.

Άξονας 3: Αντιμετώπιση.

Στον τρίτο άξονα περιλαμβάνονται οι ερωτήσεις:

7. Ποιος, κατά τη γνώμη των εκπαιδευτικών, θα πρέπει να είναι ο ρόλος του σχολείου στην αντιμετώπιση του φαινομένου.
8. Αν οι εκπαιδευτικοί θεωρούν πως είναι κατάλληλα καταρτισμένοι, ώστε να αντιμετωπίσουν ένα τέτοιο φαινόμενο, σε περίπτωση εμφάνισής του.
9. Αν κατά τη γνώμη τους, είναι απαραίτητη η συνεργασία του σχολείου με εξειδικευμένο επαγγελματία, για την αντιμετώπιση του φαινομένου.

Άξονας 4: Ο ρόλος του ειδικού.

Ο τέταρτος άξονας εμπεριέχει τις παρακάτω ερωτήσεις:

10. Σε ποιο βαθμό πιστεύουν οι εκπαιδευτικοί ότι είναι επαρκής η παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών, από ειδικευμένο προσωπικό, στο σχολικό περιβάλλον, για την πρόληψη της επιθετικότητας των μαθητών.
11. Αν οι εκπαιδευτικοί θεωρούν απαραίτητη την ύπαρξη ενός εξειδικευμένου επαγγελματία (κοινωνικού λειτουργού ή ψυχολόγου), στο χώρο του σχολείου.
12. Σε ποιο βαθμό πιστεύουν ότι είναι επαρκής η παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών, από ειδικευμένο προσωπικό, στο σχολικό περιβάλλον, για την πρόληψη της επιθετικότητας των μαθητών;

Άξονας 5: Συνεργασία σχολείου- οικογένειας.

Στον πέμπτο άξονα οι ερωτήσεις είναι οι εξής:

13. Αν οι εκπαιδευτικοί θεωρούν απαραίτητη τη συμμετοχή της οικογένειας για την αντιμετώπιση του φαινομένου και αν ναι, πόσο.
14. Αν είναι σημαντική η ενιαία αντιμετώπιση της επιθετικής συμπεριφοράς από την οικογένεια και τους εκπαιδευτικούς και αν ναι, πόσο.
15. Αν πιστεύουν οι εκπαιδευτικοί ότι η αποχή της οικογένειας μπορεί να συμβάλλει αρνητικά στην αντιμετώπιση των εφήβων από το σχολικό περιβάλλον και αν ναι, πόσο.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β΄

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ Α΄

Δημογραφικά στοιχεία:

Η συνέντευξη διεξήχθη με μια κοινωνιολόγο, ηλικίας 42 ετών, με 10 χρόνια διδασκαλίας, παντρεμένη, η οποία έχει στο ενεργητικό της ένα μεταπτυχιακό, που δεν σχετίζεται με την ειδικότητά της. Η συνέντευξη είχε ως εξής:

Ερωτ: Κατά τη γνώμη σας ένας εκπαιδευτικός θα πρέπει να γνωρίζει σχετικά με το φαινόμενο της επιθετικότητας των εφήβων, για τη σωστή άσκηση του επαγγέλματός του;

Απάν: *Βεβαίως και θα πρέπει να γνωρίζει, για να μπορεί να προσεγγίζει πιο εύκολα τα παιδιά που εκδηλώνουν μια τέτοιου είδους συμπεριφορά.*

Ερωτ: Εσείς έχετε παρακολουθήσει κάποιο σεμινάριο με θέμα την επιθετικότητα των εφήβων;

Απάν: *Όχι, δεν έχω παρακολουθήσει και αυτό γιατί δεν υπάρχει σωστή ενημέρωση για τα σεμινάρια αυτά και γενικά.*

Ερωτ: Πιστεύετε ότι τα σεμινάρια με θέμα την επιθετικότητα των εφήβων πρέπει να παρακολουθούνται υποχρεωτικά από όλους τους εκπαιδευτικούς;

Απάν: *Εννοείται πως ναι, για να μπορούν να αποκτήσουν γνώσεις για την αντιμετώπιση ενός τέτοιου προβλήματος.*

Ερωτ: Ποιος πιστεύετε πως πρέπει να είναι ο ρόλος του σχολείου στον τομέα της πρόληψης του φαινομένου;

Απάν: Ποιος είναι η ποιος θα έπρεπε να είναι; Είναι κατασταλτικός. Ο μόνος τρόπος που χρησιμοποιούμε είναι η τιμωρία, ενώ θα έπρεπε να υπήρχε κάποια υπηρεσία μέσα στο σχολείο για την επίλυση των θεμάτων αυτών.

Ερωτ: Κατά τη γνώμη σας οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να επιφορτιστούν και με αυτόν το ρόλο;

Απάν: Θα μπορούσε; Η επιθετικότητα ξεκινάει μέσα από το σπίτι. Πρέπει να δίνεται η άδεια από το σπίτι, γιατί αν παρέμβω εγώ μπορεί να μου πουν οι δικοί του 'με ποιο δικαίωμα παρεμβαίνεις, δεν σε αφορά'. Γι αυτό θα πρέπει να υπάρχει ένας ειδικός για να προσεγγίζει κατάλληλα και το παιδί και την οικογένεια με ειδικούς χειρισμούς.

Ερωτ: Θεωρείτε ότι για την πρόληψη του φαινομένου της επιθετικότητας των εφήβων θα ήταν απαραίτητη η υποστήριξη από εξειδικευμένο επαγγελματία (όπως Κοινωνικό Λειτουργό ή ψυχολόγο), στο σχολικό περιβάλλον;

Απάν: Βεβαίως, όπως ανέφερα και παραπάνω. Σε ένα σχολείο που εργαζόμουν πιο παλιά υπήρχε αυτό. Έπαιρναν τα παιδιά, έκαναν τη συνεδρία τους, έλειπαν από την τάξη, έπαιρναν απουσία και την δικαιολογούσε μετά ο ψυχολόγος. Δεν ήξερε κανένας πού βρισκόταν το παιδί, οπότε του βάζαμε απουσία. Και μάλιστα είχαμε ένα περιστατικό με επιθετικότητα και παρουσίασε μεγάλη βελτίωση από τον πρώτο μήνα.

Ερωτ: Ποιος πιστεύετε πως πρέπει να είναι ο ρόλος του σχολείου στην αντιμετώπιση του φαινομένου;

Απάν: Θα πρέπει το παιδί να ξέρει ότι είσαι δίπλα του, βέβαια να υπάρχουν όρια για να γίνεται κατανοητή η διάκριση ρόλων. Να είμαστε φίλοι, αλλά μέχρι ενός σημείου. Βέβαια αυτό δεν είναι εφικτό να το δώσουμε στο παιδί να το καταλάβει, αν δεν γίνεται από το σπίτι.

Ερωτ: Εσείς θεωρείτε πως είστε κατάλληλα καταρτισμένη, ώστε να αντιμετωπίσετε ένα τέτοιο φαινόμενο, σε περίπτωση εμφάνισής του;

Απάν: Σε καμία περίπτωση, γι' αυτό είπα ότι θα πρέπει να υπάρχει κάποια υπηρεσία μέσα στο σχολείο για τα θέματα που ανακύπτουν τέτοιου είδους.

Ερωτ: Κατά τη γνώμη σας είναι απαραίτητη η συνεργασία του σχολείου με εξειδικευμένο επαγγελματία, για την αντιμετώπιση του φαινομένου;

Απάν: Φυσικά και είναι απαραίτητη η συνεργασία, για την αντιμετώπιση του φαινομένου.

Ερωτ: Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι είναι επαρκής η παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών, από ειδικευμένο προσωπικό, στο σχολικό περιβάλλον, για την πρόληψη της επιθετικότητας των μαθητών;

Απάν: Πρέπει να υπάρχει συμβουλευτική, αλλά είναι ανύπαρκτη.

Ερωτ: Θεωρείτε απαραίτητη την ύπαρξη ενός εξειδικευμένου επαγγελματία (κοινωνικού λειτουργού ή ψυχολόγου), στο χώρο του σχολείου;

Απάν: *Βεβαίως και είναι απαραίτητη η ύπαρξη εξειδικευμένου επαγγελματία στο χώρο του σχολείου.*

Ερωτ: Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι είναι επαρκής η παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών, από ειδικευμένο προσωπικό, στο σχολικό περιβάλλον, για την αντιμετώπιση της επιθετικότητας των μαθητών;

Απάν: *Αν και θα έπρεπε να υπάρχει, θεωρώ ότι είναι πλήρως ανεπαρκής.*

Ερωτ: Θεωρείτε απαραίτητη τη συμμετοχή της οικογένειας για την αντιμετώπιση του φαινομένου και αν ναι, πόσο;

Απάν: *Βεβαίως, για να υπάρχει καλύτερο αποτέλεσμα. Πιστεύω ότι οι γονείς πρέπει να έρχονται να ρωτούν τα παιδιά τους και να βλέπουν τα παιδιά ότι οι γονείς νοιάζονται γι' αυτά.*

Ερωτ: Είναι σημαντική η ενιαία αντιμετώπιση της επιθετικής συμπεριφοράς από την οικογένεια και τους εκπαιδευτικούς και αν ναι, πόσο;

Απάν: *Είναι πολύ σημαντική. Για το καλύτερο αποτέλεσμα πρέπει γονείς και καθηγητές να συνεργάζονται μεταξύ τους.*

Ερωτ: Πιστεύετε ότι η αποχή της οικογένειας μπορεί να συμβάλλει αρνητικά στην αντιμετώπιση των εφήβων από το σχολικό περιβάλλον και αν ναι, πόσο;

Απάν: Βεβαιότατα, γιατί όπως είπα, αν δεν έρθεις σε επαφή με τον πυρήνα του προβλήματος δεν μπορείς να το λύσεις.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ Β

Δημογραφικά στοιχεία:

Η συνεντευξιαζόμενη εδώ είναι και πάλι γυναίκα, βιολόγος, με 12 χρόνια διδασκαλίας, παντρεμένη, με μεταπτυχιακό και διδακτωρικό στο ενεργητικό της:

Ερωτ: Κατά τη γνώμη σας ένας εκπαιδευτικός θα πρέπει να γνωρίζει σχετικά με το φαινόμενο της επιθετικότητας των εφήβων, για τη σωστή άσκηση του επαγγέλματός του;

Απάν: *Ναι, βέβαια θα πρέπει να γνωρίζει. Η γνώση επί του θέματος τον βοηθάει να είναι πιο ανεκτικός, να στρέφει τα ενδιαφέροντα των παιδιών αλλού για να υπάρχουν λιγότερα κρούσματα, διότι η επιθετικότητα για μένα, έχει σχέση με το βιοτικό επίπεδο του παιδιού και πώς έχει μάθει από το σπίτι ότι επιλύονται οι διαφορές. Αν για παράδειγμα, τουν έχουν πει ότι τα προβλήματα επιλύονται με το να σπρώχνει ή να χτυπάει άλλα παιδιά.*

Ερωτ: Έχετε παρακολουθήσει κάποιο σεμινάριο με θέμα την επιθετικότητα των εφήβων;

Απάν: *Ναι, με θέμα την «επιθετικότητα νέων»*

Ερωτ: Κατά πόσο πιστεύετε ότι τα σεμινάρια με θέμα την επιθετικότητα των εφήβων πρέπει να παρακολουθούνται υποχρεωτικά από όλους τους εκπαιδευτικούς;

Απάν: *Ενημερώνουν, αλλά από εκεί και πέρα είναι στην κρίση του κάθε εκπαιδευτικού να το εξελίξει.*

Ερωτ: Ποιος πιστεύετε πως πρέπει να είναι ο ρόλος του σχολείου στον τομέα της πρόληψης του φαινομένου;

Απάν: *Ο ρόλος του σχολείου θα πρέπει να είναι κυρίως ενημερωτικός.*

Ερωτ: Κατά τη γνώμη σας οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να επιφορτιστούν και με αυτόν το ρόλο;

Απάν: *Ναι. Όχι εξ ολοκλήρου, μόνο το αρχικό κομμάτι. Θα πρέπει να μην είναι βίαιοι, να ξέρουν να συμπεριφερθούν.*

Ερωτ: Θεωρείτε ότι για την πρόληψη του φαινομένου της επιθετικότητας των εφήβων θα ήταν απαραίτητη η υποστήριξη από εξειδικευμένο επαγγελματία (όπως Κοινωνικό Λειτουργό ή ψυχολόγο), στο σχολικό περιβάλλον;

Απάν: *Ναι, πάρα πολύ.*

Ερωτ: Ποιος πιστεύετε πως πρέπει να είναι ο ρόλος του σχολείου στην αντιμετώπιση του φαινομένου;

Απάν: *Να λειτουργεί όσο πιο άμεσα γίνεται, για την επίλυση η τουλάχιστον την μείωση του φαινομένου.*

Απάν: Θεωρείτε πως είστε κατάλληλα καταρτισμένος/η, ώστε να αντιμετωπίσετε ένα τέτοιο φαινόμενο, σε περίπτωση εμφάνισής του;

Απάν: *Όχι βέβαια.*

Ερωτ: Κατά τη γνώμη σας είναι απαραίτητη η συνεργασία του σχολείου με εξειδικευμένο επαγγελματία, για την αντιμετώπιση του φαινομένου;

Απάν: *Ναι, πάρα πολύ*

Ερωτ: Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι είναι επαρκής η παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών, από ειδικευμένο προσωπικό, στο σχολικό περιβάλλον, για την πρόληψη της επιθετικότητας των μαθητών;

Απάν: *Ανύπαρκτη..για ποια συμβουλευτική μιλάμε; Δεν υπάρχει τέτοια υποδομή.*

Ερωτ: Θεωρείτε απαραίτητη την ύπαρξη ενός εξειδικευμένου επαγγελματία (κοινωνικού λειτουργού η ψυχολόγου), στο χώρο του σχολείου;

Απάν: *Ναι, πάρα πολύ.*

Ερωτ: Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι είναι επαρκής η παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών, από ειδικευμένο προσωπικό, στο σχολικό περιβάλλον, για την αντιμετώπιση της επιθετικότητας των μαθητών;

Απάν: *Όπως είπα και προηγουμένως δεν υπάρχει τέτοια υποδομή, τόσο για την πρόληψη, όσο και για την αντιμετώπιση.*

Ερωτ: Θεωρείτε απαραίτητη τη συμμετοχή της οικογένειας για την αντιμετώπιση του φαινομένου και αν ναι, πόσο;

Απάν: *Και βέβαια είναι απαραίτητη, αφού από εκεί ξεκινούν όλα.*

Ερωτ: Είναι σημαντική η ενιαία αντιμετώπιση της επιθετικής συμπεριφοράς από την οικογένεια και τους εκπαιδευτικούς και αν ναι, πόσο;

Απάν: *Βεβαιότατα και είναι. Θεωρώ ότι θα πρέπει να καλούμε τους γονείς για να υπάρχει μια ενιαία, κοινή γραμμή αντιμετώπισης.*

Ερωτ: Πιστεύετε ότι η αποχή της οικογένειας μπορεί να συμβάλλει αρνητικά στην αντιμετώπιση των εφήβων από το σχολικό περιβάλλον και αν ναι, πόσο;

Απάν: *Η αποχή των γονέων παίζει καταληκτικό ρόλο. Η αποχή σαφέστατα και διαδραματίζει αρνητικό ρόλο και μπορεί να εντείνει το πρόβλημα. Πρέπει οι γονείς να ενδιαφέρονται για τα παιδιά τους.*